MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO SAUGUMO FAKULTETAS
POLICIJOS VEIKLOS KATEDRA

VIKTORIJA SAMOILENKAITĖ
TEISĖS IR POLICIJOS VEIKLOS STUDIJŲ PROGRAMA

PREVENCINIS DARBAS SU RIZIKOS GRUPĖS VAIKAIS: PRIEMONĖS IR JŲ EFEKTYVUMAS

Magistro baigiamojo darbas

Darbą atliko: Viktorija Samoilenkaitė
… … … … … … … … … … …
(parašas)
Vadovas: Dr. Svetlana Justickaja
… … … … … … … … … … …
(parašas)
Recendentas: … … … … …
… … … … … … … … … … …
(parašas)

Kaunas, 2018

TURINYS

ĮVADAS....3
1. RIZIKOS GRUPĖS VAIKŲ SAMPRATA IR ELGESIO YPATUMAI....6
1.1. Rizikos grupei priklausančių vaikų amžius....11
1.2. Nusikalstamą elgesį įtakojantys rizikos veiksniai....15
1.2.1. Rizikos grupės vaikų šeimos....16
1.2.2. Rizikos grupės vaikai, gyvenantis be tėvų....22
1.3. Ugdymo įstaigų įtaka rizikos grupės vaikui....24
2. PREVENCINIO DARBO SU RIZIKOS GRUPĖS VAIKAIS ORGANIZAVIMAS IR VYKDYMAS LIETUVOJE....27
2.1. Prevencinių priemonių veiksmingumo prielaidos ir principai....28
2.2. Subjektai, įgyvendinantys prevencinį darbą su rizikos grupės vaikais ir jų vykdomų priemonių analizė....35
IŠVADOS....49
PASIŪLYMAI....50
LITERATŪROS SARAŠAS:....51
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA....60
SUMMARY....61

ĮVADAS

Temos aktualumas. Gyvenimo pokyčiai nepalankiai įtakoja visuomenę veikiančius aspektus – šalyje vyrauja ekonominis nestabilumas, didelė dalis gyventojų yra emigravę,[1] visuomenėje vyrauja nepasitikėjimas ir pasipiktinimas valdžia. Visos šios negandos veikia silpniausią visuomenės dalį, kuriai priklausantys asmenys yra menkiau išprusę ir savarankiškai negalintys tinkamai integruotis į visuomenę, stokojantys socialinių įgūdžių, siauresnių pažiūrų, neretai asocialūs asmenys. Žinoma, šioje visuomenės dalyje auga vaikai. Vaikai yra bene vienas iš svarbiausių elementų valstybės ir visuomenės gyvenime. Vaikai yra valstybės ateitis. Todėl siekiant klestėjimo ateityje prioritetinė valstybės kryptis yra užauginti ir paruošti jaunąją kartą kuri įgyvendins visus siekius.

Vaikai, priskirti rizikos grupei yra kone jautriausia visuomenės dalis. Rizikos grupės vaikų sąvoka, priežastys, elgesio ypatumai yra analizuoti daugelio pasaulio mokslininkų. Vaikai priskiriami rizikos grupei gali būti įvairiame amžiuje – nuo pat gimimo iki pat pilnametystės. Priežastys lėmusios jų priskyrimą gali priklausyti tiek nuo jų pačių, tiek nuo jų tėvų elgesio.[2] Rizikos grupės vaikai yra veikiami rizikos veiksnių, kurie įtakoja jų elgesio modelį. Išgyvendami vidines krizes, nepajėgdami savarankiškai išspręsti problemų bei stokojantys tėvų dėmesio ir auklėjimo, vaikai pradeda elgiasi priešingai visuomenėje nustatytoms elgesio normoms – jie pradeda rūkyti, vartoti alkoholinius gėrimus ir narkotikus, palaipsniui gali tapti priklausomais. Šios priklausomybės didina asocialaus bei delinkventinio elgesio prielaidais.[3] Siekiant rizikos grupės vaikus integruoti į visuomenę ir užtikrinti jų pilnavertį kaip individo funkcionavimą, turi būti skiriamas ypatingas dėmesys jų socializacijai ir asmenybės formavimui, o nusikalstamumo užkardymui nukreipti efektyvų prevencinio darbo vykdymą.

Pagrindinė prevencinio darbo su rizikos grupės vaikais funkcija yra užkirsti ir sumažinti nepilnamečių nusikalstamumą. Teisės pažeidimų analizė rodo, kad kuo anksčiau asmuo pradeda veikti priešingai nustatytoms teisės ir socialinių principų normos, tuo didesnė šio asmens

[1] Europos migracijos tinklas, žiūrėta 2018 m. sausio 29 d., http://123.emn.lt/;

[2] Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FBF4632540F9;

[3] Rita Žukauskienė *Kriminalinio elgesio psichologija*, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2006), 19;

nusikalstamo recidyvo tikimybė vyresniame amžiuje.[4] Pasaulyje vykstantis nuolatinis progresas įtakoja visas visuomenes sferas, atsiranda vis kitos naujos terpės nusikalstamumui. Keičiantis socialiniams įgūdžiams bei poreikiams keičiasi rizikos grupės vaikų gebėjimai.

Prevencinis darbas ilgą laiką buvo vykdomas vadovaujantis intuityvumo rodikliu.[5] Tačiau suvokus, kad neužtenka tiesiog įgyvendinti tam tikras priemones, siekiant pasiekti numatytus tikslus, buvo pradėtos analizuoti nesėkmingo prevencinio darbo pavyzdžių priežastys. Mokslininkai visame pasaulyje pradėjo kurti prevencinių programų kūrimo metodinius nurodymus ir įgyvendintų prevencinių programų vertimo rodiklius. Įgyvendintos prevencinės programos vertinimas nurodo ne tik ar buvo pasiektas efektyvumo rodiklis, bet ir padeda nekartoti padarytų klaidų kuriant naujas prevencinio darbo programas.

Atsižvelgiant į vyraujančias tendencijas reikšminga išanalizuoti koks prevencinis darbas su rizikos grupės vaikais yra įgyvendintas ir įgyvendinamas Lietuvoje. Taip pat svarbu apžvelgti ar prevencinio darbo su rizikos grupės vaikais kūrimas yra remiamas atliktais mokslininkų tyrimų rezultatais bei rekomendacijomis, taip pat išanalizuoti ar yra vykdomas atlikto prevencinio darbo efektyvumo vertinimas.

Tiriama problema. Ar Lietuvoje yra skiriamas pakankamas dėmesys prevenciniam darbui su rizikos grupės vaikais atsižvelgiant į rizikos grupės vaikų ypatumus bei mokslinius tyrimus siekiant užtikrinti prevencinio darbo veiksmingumą?

Objektas. Rizikos grupės vaikai ir jų atžvilgiu taikomos prevencinės priemones.

Darbo tikslas – išanalizuoti vykdomą prevencinį darbą su rizikos grupės vaikais Lietuvoje, nustatyti svarbiausias prevencijos programų rengimo problemas bei pasiūlyti jų sprendimo būdus.

Uždaviniai:

1. Atskleisti rizikos grupės vaikų sampratą bei rizikos grupės vaikų elgesį įtakojančius veiksnius;
2. Išanalizuoti prevencinio darbo veiksmingumo vertinimo principus;
3. Išanalizuoti Lietuvoje įgyvendinamas prevencines programas skirtas rizikos grupes vaikams ir nustatyti problemines sritis bei pateikti jų sprendimo pasiūlymus.

---

[4] Laura Ustinavičiūtė, Rita Žukauskienė, Alfredas Laurinavičius *Lietuvos nuteistųjų pakartotinio nusikalstamumo rizikos veiksniai:OASys metodikos diskriminantinio validumo analizė* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009), 340-356,

https://www.mruni.eu/upload/iblock/b40/19ustinaviciute,%20zukauskiene,%20laurinavicius.pdf;

[5] Svetlana Justickaja *Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityvios prie įrodymais grindžiamos.* (Vilnius: Teisės institutas, 2011),
http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2011-1-justickaja.pdf;

Tyrimo metodai:

1. *Mokslinės literatūros sisteminė – struktūrinė analizė* – pasiremta siekiant atskleisti prevencinio darbo su rizikos grupės vaikais teorinius aspektus, nusikaltimų prevencijos veiksmingumo vertinimo charakteristikas;
2. *Dokumentų, teisės aktų analizė* – remtasi nagrinėjant rizikos grupės vaikų sampratą, su rizikos vaikais susijusius statistinius rodiklius bei analizuojant Lietuvoje įgyvendinamas prevencijos programas;
3. *Antrinių duomenų šaltinių analizė* – tiriant prevencijos programų, skirtų rizikos grupės vaikams, veiksmingumo rezultatus;
4. *Duomenų sintezės ir analizės, grafinio vaizdavimo metodai* – taikyti apibendrinant statistinius rodiklius;
5. *Apibendrinimo metodas* – taikomas formuojant baigiamojo darbo išvadas ir pasiūlymus.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš įvado, dviejų dalių ir 7 poskyrių, išvadų, pasiūlymų bei literatūros sąrašo. Baigiamojo darbo pirmoje dalyje daugiau dėmesio skiriama teoriniams rizikos grupės vaikų klausimams. Analizuojamos priežastys ir faktoriai lemiantys vaikų priskyrimą prie rizikos grupės, apžvelgiami rizikos veiksniai įtakojantys vaiko vystymąsi ir socializaciją. Apžvelgiami aplinkos, kurioje auga rizikos grupės vaikas, įtaką jo asmenybės formavimuisi. Analizuojamas rizikos grupės vaikų elgesio modelis, pasireiškiantis delinkventiniu elgesiu.

Antrojoje dalyje nagrinėjami prevencinio darbo teoriniai aspektai, analizuojami prevencinio darbo veiksmingumo užtikrinimo prielaidos ir principai, vertinimo metodikos bei rekomendacijos, subjektai, įgyvendinantys prevencinį darbą su rizikos grupės vaikais, bei jų įtaka prevencinio darbo efektyvumui. Remiantis išnagrinėta teorine medžiaga analizuojamos ir lyginamas įgyvendintas ir įgyvendinamas prevencinis darbas su rizikos grupės vaikais Lietuvoje, nagrinėjama, kokios priemonės skiriamos rizikos grupės vaikams.

1. RIZIKOS GRUPĖS VAIKŲ SAMPRATA IR ELGESIO YPATUMAI

Rizikos grupėms priskiriami vaikai, augantys socialinės rizikos, socialiai pažeidžiamose šeimose, be tėvų globos likę vaikai, socialinės rizikos vaikai, taip pat vaikai, kurie atliko bausmę auklėjimo ir drausmės institucijose arba kuriems bausmės vykdymas atidėtas arba yra padarę teisės pažeidimų.[6] S. Ignatavičienė, R. Žukauskienė išskiria du pagrindinius rizikos grupės vaikų tipus - gatvės vaikai ir asocialūs vaikai.[7] Dažniausiai vaikai, priklausantys rizikos grupėms turi elgesio, sveikatos sutrikimų, priklausomybę nuo žalingų įpročių, nepasitiki savimi ir (ar) kitais, vengia bendrauti su atsakingomis institucijomis, pagalbą teikiančiomis organizacijomis, vengia kalbėti apie savo problemas, elgiasi delinkventiškai. Kiekviena situacija yra labai individuali, priklausanti nuo skirtingų ją lemiančių veiksnių. Todėl prieš pradedant taikyti prevencines priemones labai svarbu išanalizuoti ir ištirti kiekvieną atvejį siekiant gauti teigiamą rezultatą.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gruodžio 17 d. įsakymu Nr. A1-207 patvirtintose Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijose pateikiamas socialinės rizikos šeimos apibrėžimas, nurodantis, kad socialinės rizikos šeima – tai šeima, kurioje narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas yra sutrikę ir kurios neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi. Tokios šeimos nesugeba tenkinti vaiko emocinių ir fizinių reikmių, be to, bendravimo būdas tokiose šeimose ženkliai apriboja vaiko galimybes išreikšti poreikius ir jausmus. Vaikai, augantys tokiose šeimose, turi labai žemą savęs vertinimą, nesitiki, kad jų poreikiai yra svarbūs ir gali būti patenkinti, neturi tinkamų socialinių įgūdžių.[8]

Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas apibrėžia socialinės rizikos vaiko sąvoka. Socialinės rizikos vaikas – vaikas iki 18 metų, kuris valkatauja, elgetauja, nelanko mokyklos ar turi elgesio problemų mokykloje, piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, yra įsitraukęs ar linkęs įsitraukti į nusikalstamą veiką, yra patyręs ar kuriam kyla pavojus patirti psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, smurtą šeimoje ir dėl šių priežasčių jo galimybės ugdytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos. Remiantis šią sąvoka yra aišku, kad vaikas gali būti įtraukiamas į rizikos grupę tiek nuo jo priklausančių veiksnių, tiek nuo jo nepriklausančių veiksnių.

---

[6] Giedrė Kvieskienė *Prievartos prevencija* (Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2000), 21;
[7] Sigita Ignatovičienė, Rita Žukauskienė *Rizikos grupės vaikai.* (Vilnius : Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos leidybos centras, 1999), 22;
[8] Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymas dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo, TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FBF4632540F9;

Įtraukimas ar išbraukimas šeimos į socialinės rizikos grupės yra vykdomas Savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu, pagal patvirtintą aprašą. Kiekvienais metais, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, šis rodiklis kinta. Nuo 2013 m. iki 2017 m. rizikos grupės šeimose augančių vaikų skaičius sumažėjo, tačiau kiekvienais metai į rizikos grupės sąrašą buvo įtraukta daugiau berniukų negu mergaičių.

1 lentelė. Rizikos šeimose augančių vaikų skaičius[9]

Iš viso	2013	2014	2015	2016	2017
Berniukai	10908	10379	10064	9884	9 605
Mergaitės	9756	9289	8979	8872	8 810

Šeima, kurioje auga vaikai, rizikos grupei priskiriama dėl įvairių tarpusavyje susijusių priežasčių – priklausomybės ir psichinės ligos, nesugebėjimas adaptuotis po ligos, motyvacijos ir įgūdžių spręsti kasdienes problemas stoka, netinkamas tėvų pareigų vykdymas ir gyvenimo sąlygų neužtikrinimas, nedalyvavimas vaikų ugdyme ir socializacijoje, bedarbystė, skurdas ar sunki materialinė padėtis, valstybinės paramos panaudojimas ne šeimos tikslams, slogi psichologinė atmosfera namuose, psichologinis, fizinis ar seksualinis smurtas. Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis (žr. 2 lentelę), pagrindinės priežastys, dėl kurių vaikai įtraukiami rizikos grupės sąrašus yra tėvų girtavimas, psichotropinių medžiagų vartojimas bei įgūdžių stoka. Tėvų girtavimo ir psichotropinių medžiagų vartojimo priežasties rodiklis ženkliai sumažėjo per paskutinius penkerius metus, tačiau per tą patį laikotarpį dėl tėvų įgūdžių stokos, vis daugiau vaikų buvo įtraukti į rizikos grupės sąrašą. Dėl to daroma prielaida, kad prevencinės priemonės skirtos tėvų įgūdžių tobulinimui nebuvo vykdomos arba buvo įvykdytos netinkamai ir jų efektyvumo kriterijus nebuvo pasiektas. Laikino tėvų valdžios apribojimo ir vaikui nustatytos nuolatinės globos, netinkamo paramos naudojimo ir tėvų piktnaudžiavimo azartiniais žaidimais priežastis per paskutinius penkerius metus sistemingai mažėjo, kaip ir kitos priežastys, kurios nebuvo įvardintos. Vaikui nustatytos laikinosios globos skaičius nuo 2012 metų nežymiai mažėjo, tačiau 2017 metais

[9] Lietuvos statistikos departamento duomenis, žiūrėta 2018 m. kovo 20 d., https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-vaikai;

skaičius padidėjo, kaip ir prievartos prieš vaikus priežastis.[10] Manytina, kad šiems pokyčiams įtakos turėjo Lietuvoje nuskambėję smurto prieš vaikus, kurie baigėsi vaikų mirtimi atvejai. Visuomenė buvo šokiruota aplinkinių ir kaimynų abejingumu, įvykiai buvo aptarinėjami televizijoje, spaudoje, internetinėje erdvėje, kas lėmė visuomenės sąmoningumo padidėjimą (nors ir neužtikrino jo visiškai) pranešti apie smurtą prieš vaikus atsakingoms institucijoms. Institucijos, gavusios pranešimus apie nesaugią aplinką, kurioje yra vaikas, reaguoja nedelsiant ir dažniausiai vaikai yra paimami iš šeimų. Tokiu būdu vaikams užtikrinama saugi aplinka ir jie yra apsaugomi nuo galimo smurto.

2 lentelė. Vaikų, augančių rizikos šeimose skaičius pagal priežastis

	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
Vaikai, iš viso:	**20664**	**19668**	**19043**	**18765**	**18 415**
iš jų dėl:					
tėvų girtavimo, psichotropinių medžiagų vartojimo	9634	8847	8176	7613	7074
įgūdžių stokos	8997	8989	9174	9523	9551
vaikui nustatytos laikinosios globos	433	411	408	405	475
netinkamo paramos naudojimo	151	128	111	84	72
prievartos prieš vaikus	470	375	325	359	478
laikino tėvų valdžios apribojimo ir vaikui nustatytos nuolatinės globos	117	101	108	95	88
tėvų piktnaudžiavimo azartiniais žaidimais	1	-	-	-	-
kitų priežasčių	861	817	741	677	677

Priežastys, dėl kurių šeimos yra įtraukiamos į rizikos grupės sąrašus, įtakoja vaikų psichiką ir jų elgesį. Vaikų elgesys yra suaugusiųjų elgesio ir moralės normos atspindys. Daugelis psichologų

[10] Lietuvos statistikos departamento duomenis: https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=8129a443-c9dd-4839-b828-914f89b9fc3a#/;

teigia, kad vaikų auklėti žodžiais nėra prasmės, kadangi žodžiai vaiko nepaveiks. Vaikui reikia būti siektinu pavyzdžiu. Rizikos grupės šeimoje, vaikus auklėjantys tėvai dėl savo asocialumo gali nesuvokti fiziologinių vaiko poreikių – alkio, šalčio, miego. Vaikai gali būti tampomi po landynes. Gyvenimo nestabilumas vaikų pasąmonėje užaugina agresiją, neapykantą, menkavertiškumo jausmą. Dėl to vaikai, kurie auga rizikos grupės šeimoje ir matydami visuomenei nepriimtina tėvų elgesį arba palikti be siektino suaugusiojo pavyzdžio, patys pradeda elgtis taip pat. Jeigu vaikas nesijaučia saugus ir suprastas aplinkoje kurioje jis auga ir gyvena, neradęs šios situacijos sprendimo būdo, dažniausiai vaikas reaguoja netinkamai, ko pasekmė yra pabėgimas iš šeimos ar globos namų. Likęs be siektino suaugusio pavyzdžio ar be suaugusiojo kontrolės vaiko elgesys tampa dar labiau neprognozuojamu ir neigiamai vertinamu. Pabėgęs iš namų vaikai gali apsistoti landynėse, kurios aplinka jį dar labiau veikia neigiamai. Tuomet vaikai, ieškodami savo problemų išeities taškų, išgyvendami vidines psichologines krizes, nepajėgdami savarankiškai išspręsti problemų, stokojantys tėvų dėmesio bei auklėjimo, pradeda rūkyti, vartoti alkoholinius gėrimus ir narkotikus, palaipsniui tapdami priklausomais.

Analizuojant Lietuvos statistikos duomenis, stebima, kad nuo 2012 metų iki 2016 metų vaikų, kurie buvo įtraukti į narkologinę įskaitą dėl alkoholizmo mažėjo, o dėl narkomanijos ir toksikologijos mažėjo iki 2016 m., tačiau 2016 metais ženkliai padidėjo. Įtraukti į įskaitą dažniau buvo berniukai nei mergaitės. Į įskaitą dėl alkoholizmo dažniau įtraukiami vaikai, gyvenantys mieste, o dėl narkomanijos ir toksikologijos – kaime (žr. 3 lentelę, 4 lentelę).

3 lentelė. Vaikų, įrašytų į narkologinę įskaitą dėl alkoholizmo, skaičius (sudaryta remiantis Valstybinio psichikos sveikatos centro duomenimis)

	2012	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Iš viso	7	5	-	2	2
Berniukai	4	3	-	1	2
Mergaitės	3	2	-	1	-
Mieste	7	3	-	1	2
Kaime	-	2	-	-	-

4 lentelė. Vaikų, įrašytų į narkologinę įskaitą į narkologinę įskaitą dėl narkomanijos, toksikomanijos, skaičius.

Iš viso	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Berniukai	**14**	**3**	**4**	**4**	**13**
Mergaitės	8	3	2	1	9
Mieste	6	-	2	3	4
Kaime	14	3	4	4	13

Šios priklausomybės bei neigiama aplinka didina asocialaus bei delinkventinio elgesio prielaidas. Delinkventinis elgesys (lot. *delinquens* – nusižengiantis; angl. *delinquent behaviour*) tai psichologinis polinkis arba tendencija pažeisti egzistuojančias elgesio normas.[11] Delinkventai dažniausiai nepadaro rimtų nusikaltimų ir teisės pažeidimų. R. Žukauskienė, apibrėždama delinkventiško elgesio sąvoką, nurodo, kad tai smulkūs nusižengimai, moralinių elgesio normų pažeidimai, nesukeliantys rimto pavojaus ir nepadarantys rimtos žalos (konfliktiškas elgesys, pabėgimai iš namų).[12] Delinkventiniu elgesiu pasižymintys vaikai būna agresyvūs, klastingi, visuomenėje nesąžiningi.

Rizikos grupės vaikai dažniausiai siekia savarankiškumo ir nori būti vertinami kaip suaugusieji. Todėl jų elgesyje dažniau pastebimas konfliktinis elgesys, kuris gali būti vertinamas kaip chuliganizmas. Jie tyčia, siekdami pritraukti dėmesį, demonstruoja amoralų elgesį. Rizikos grupės vaikai yra linkę burtis į grupes, kurių viduje atsiranda tam tikra hierarchija. Yra aiškūs lyderiai ir atstumtieji. Stengdamiesi neutralizuoti visuomenės neigiamą jų vertinimą, antipatiją jų atžvilgiu, rizikos grupės vaikai yra linkę ignoruoti pastabas ir daromą jiems poveikį. Tokiu atveju jie pradeda elgtis įžūliai ir šiurkščiai, naudoja fizinę jėgą, grasinimus, prievartą, siekdami pademonstruoti fizinį pranašumą, jam neesant remiasi asocialia grupe kaip pranašumu.[13] Pavyzdžiui, devintokas, kuriam buvo duota pastaba dėl rūkymo sporto aikštėje, sumušė futbolo trenerį[14].

Dirbant su rizikos grupės vaikais svarbu suvokti, kad jų išsilavinimas gali būti menkesnis nei bendraamžių, todėl dėl silpnesnio žinių bagažo prevencines priemones skirtiems šiai tiksliniai grupei ar konkrečiam asmeniui reikėtų būti adaptuotos pagal jų išprusimo ir socializacijos lygį. Stokodami

[11] Ilona Skridlaitė ir kt. *Socialinio darbo profesijos terminų žodynas*, (Kaunas: Kauno kolegija, 2013), 5;
[12] Rita Žukauskienė *Kriminalinio elgesio psichologija*, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2006), 19;
[13] Gintautas Valickas *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*, (Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1997), 28;
[14] Daiva Zimbelienė .„Netikėtas išpuolis Pašilės mokyklos stadione“ , Lietuvos rytas, lapkričio 5, 2002, Nr. 229, https://www.delfi.lt/news/daily/crime/treneris-susitaike-su-ji-primususiais-moksleiviais.d?id=1541048;

socializacijos rizikos grupės vaikai gali sau išsikelti per didelių gyvenimo tikslų, neįvertindami savo realių galimybių, ir jų nepasiekti. Todėl siekiant užkirsti kelią rizikos grupės vaikų delinkventiniam elgesiui visų pirmą reikia jį socializuoti, kadangi pilnavertis egzistavimas ir pilnavertis individo funkcionavimas galimas tik socializuotoje aplinkoje. Pačioje socializacijoje vyksta du procesai. Pirmas – vaikas išmoksta būti pilnaverčiu visuomenės nariu. Antra – socializacija vaikui yra savęs atskleidimo procesas. Socializuotą vaiką lengviau paveikti į teigiamą pusę, jis lengviau įsisavins jam daromą teigimo poveikio naudą.

Apibendrinant tai kas aukščiau išdėstyta, galima pasakyti, jog vaikai įtraukiami į rizikos grupes iš esmės dėl trijų priežasčių: aplinkos poveikio, jų gyvenimo būdo ar asmeninių savybių bet kuriame savo amžiuje ir gyvenimo laikotarpyje. Rizikos grupės vaikai yra linkę elgtis delinkventiškai, t. y. nusikalsti ar elgtis visuomeninėms normoms nepriimtinu elgesiu. Delinkventinis elgesys pasireiškia poelgiais nesutampančiais su elgesio ir moralės normomis, rūkymu, alkoholio ir narkotikų vartojimu, pirmųjų nusikaltimų padarymu bei jų kartojimų.

1.1. Rizikos grupei priklausančių vaikų amžius

Vaikas vystymosi psichologijoje – žmogus, esantis vaikystės fazėje. Nagrinėjant Lietuvos Respublikos įstatymus matoma, kad teisiškai pilnametis – tai pilnametystės nesulaukęs asmuo. Pilnametystės pagal Lietuvos Respublikos Civilinį kodeksą sulaukiama esant 18 metų amžiaus, bei minėto kodekso 2.7 straipsnyje išskiriamos dvi nepilnamečių kategorijos: pirma – nepilnamečiai iki keturiolikos metų ir antra nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų.[15]

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nustatytas baudžiamosios atsakomybės amžius – 16 metų, ir yra įvardinti nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, už kurių padarymą nepilnamečiai atsako nuo 14 metų amžiaus, bei numatytos auklėjamojo poveikio ar kitos priemonių taikymas asmenims, kuriems nusikalstamos veikos padarymo nebuvo suėję 14 metų.[16]

Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekse asmenys iki 18 metų amžiaus įvardijami kaip nepilnamečiai. Šiame kodekse „nepilnametis" yra vienareikšmė sąvoka.[17]

[15] Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/NsHTgjzxZH;
[16] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas, TAR, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555;
[17] Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso patvirtinimo įstatymas , TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A0A0CCC6B997/xtlqLNQQiX;

Tačiau mokslinėje literatūroje, apžvelgiančioje rizikos grupės vaikų amžių matomas ir kitų amžiaus grupių išskyrimas bei kiekvieno amžiaus tarpsnio savybės.

R. Burda ir S. Kuklianskis nagrinėdami vaikų amžių, jį skirsto į kūdikystę (nuo gimimo iki 2-ęjų metų amžiaus), ankstyvąją vaikystę (nuo 2-ęjų metų iki 4-erių metų), vėlyvąją vaikystę (nuo 4-ęjų metų iki 6-erių metų), pradinį mokyklinį amžių (nuo 6-erių iki 12-okos metų) ir jaunesniojo paauglio amžių (nuo 12-ikos metų iki 18-ikos metų). Šie tarpsniai yra reliatyvūs. R. Burda ir S. Kuklianskas, vadovaudamiesi darbo praktika, išskiria 6, 7-14 metų tarpsnį, nes jis susijęs su mokymusi ir mokymosi įtaka vaiko socializacijai.[18]

Kiekvienam šiam amžiaus tarpsniui yra būdingi tam tikri bruožai, kurie lemia suvokimą ir suvokimo adekvatumą. Vaiko amžius yra subjektyvus veiksnys svarbus adekvačiam suvokimui. Pamatą suvokimui sudaro vaiko fiziologija.[19] Amžius tai individo psichinės raidos ir jo asmenybės vystymosi pakopa, veikianti individo psichinius pokyčius. Kiekvienam amžiui būdingas savitas socialinės aplinkos bei sąlygų ir individo, kaip asmenybės santykis. Vaikui augant suvokimas tampa adekvatesnis, remiantis vaiko raida, aplinkos pažinimu ir supratimu. Amžiaus tarpsnius lemia dėsningų fiziologinių, psichinių pokyčių visuma. Nuo vaiko socializacijos laipsnio bei jo psichinių savybių priklauso tai kaip tos pačios sąlygos bei jų elementai veikia skirtingai įvairaus amžiaus vaikus.

Psichologinėje literatūroje išskiriama vaiko psichologija ir paauglio psichologija. Daugiausia dėmesio skiriama vaikystei, paauglystei.[20] Tai lemia tai, kad būtent šiuo vaiko gyvenimo laikotarpiu formuojasi vaiko psichika, pasaulėžiūros suvokimas, vertybės, elgesio modelis. Asmenybės formavimasis turi įtaką suaugusio ir subrendusio individo elgesiui.

Vaikas nuo pat gimimo iki pilnametystės stebi ir įsisavina viską aplink matomą aplinką. Tai ir yra vaiko socializacija. Kiekvienu amžiaus tarpsniu socializacijos laipsniai skiriasi, atsižvelgiant į vaiko poreikius bei gebėjimus. Kūdikystėje vaikas įgyja būtinų atsižvelgus į jo amžių ir išgyvenimui poreikiams bei vystymuisi būtinų ir būdingų įgūdžių. Ankstyvoje vaikystėje pradeda vystytis vaiko kaip individo mąstymas ir supratimas. Šiame amžiuje vaikas stebi ir įsisavina elgesio normas, nors pats dar negali adekvačiai mąstyti. Tačiau paaugęs vaikas ar paauglys tiksliau suvokia pasaulį ir jį supančią aplinką. Jo suvokime atsiranda gilesnė įvykių ir procesų analizė, mąstymo kryptingumas, geresnė atmintis, lakesnė vaizduotė. Suvokimas vis dar yra lemiamas tuo, kad vaikas ar paauglys dar

18 Ričardas Burda, Samuelis Kuklianskis *Apklausa ikiteisminio tyrimo metu (taktikos teorija ir praktika)*, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007), 46;
19 Egidijus Kėvalaitis ir kt. *Žmogaus fiziologija*, (Kaunas: Kauno medicinos universitetas, 2002), .75-120;
20 Danguolė Beresnevičienė *Jauno suaugusiojo psichologija*, (Vilnius: Presvika, 2003), 33;

daug ko nežino, todėl jam gali būti sunku tinkamai apmąstyti ar suvokti vykstančius procesus, įvykių detales ar atskirus elementus. Psichologė R. Žukauskienė pažymėjo, kad „praktiškai jau nuo trejų metų galima prognozuoti, kurie vaikai turės elgesio sutrikimų: bus agresyvūs mokykloje, paauglystėje ir galų gale sės į teisiamųjų suolą.“[21]

Paauglys tai individas, kuris pereina iš vaikystės į jaunystę. Šiame tarpsnyje formuojasi objektyvesnė gyvenimo koncepcija tiek į aplinką, tiek į save patį. Remiantis įvairių atliktų tyrimų rezultatais būtent paauglystės laikotarpiu pastebimas nusikalstamo elgesio suaktyvėjimas. P. D. Farringtonas pastebi, kad delinkventiškai elgtis ir nusikalstamas veikas pradedama daryti tarp 8 ir 14 metų vaikai. R. Agnew ir A. Caspi bei T. E. Moffitt pastebėjimu, aukščiausi nusikalstamo elgesio rodikliai pastebimi tarp 17 metų amžiaus paauglių (turtinių nusikalstamų veikų atveju šiek tiek jaunesnių, smurtinių nusikalstamų veikų atveju – vyresnių). D. P. Farringtono ir M. E. Wolfgango ir kt. atlikti tyrimai parodė, kad didžiausias pažeidimų paplitimas pastebimas vėlyvojoje paauglystėje (tarp 15–19 metų amžiaus paauglių).

A. Coheno studija apie delinkventinius vaikinus, R. Clowardo ir L. Ohlino delinkvencijos ir galimybių teorija, T. Hirschio studija apie delinkvencijos priežastis, D. Matzos darbas apie delinkvenciją ir dreifą siekė paaiškinti kodėl vieni paaugliai elgiasi delinkventiškai, t. y. buvo linkę nusikalsti, o kiti – ne. Pavyzdžiui, kodėl berniukai iš žemesnės socialinės klasės daro pažeidimus dažniau nei berniukai iš aukštesnės socialinės klasės. Tačiau D. P. Farringtonas atkreipė dėmesį, kad visos šios teorijos nenagrinėjo asocialaus ir nusikalstamo elgesio tęstinumo nuo vaikystės iki suaugusiojo amžiaus ir biologinių bei psichologinių veiksnių įtakos.[22] Visos ankstesnės teorijos suteikė naujų žinių apie delinkvencijos ir nusikalstamų veikų priežastis, tačiau jos nežvelgė į pažeidimų darymo raidos.[23] Nuo XX a. vidurio pradėta domėtis vaikų ir paauglių delinkventinio ir nusikalstamo elgesio raida. Tęstiniais tyrimais buvo siekiamas nustatyti elgesio pradžią bei įtaką tokio elgesio atsiradimui, tęstinumui, nutraukimui bei paaiškinti, kas vyksta tų pačių individų elgsenoje ir gyvenime bėgant laikui. Tokiems tyrimams ir jų pagrindu formuojamoms teorijoms apibūdinti D. P. Faringtonas sukūrė raidos ir gyvenimo eigos kriminologinių tyrimų sąvoką.[24] Be to, D. P. Farringtono ir kt., M. LeBlanco ir M. Frechette atlikti tyrimai parodė, kad ankstyvas pirmųjų nusikalstamų veikų darymo amžius didina tikimybę, kad kriminalinė asmens karjera bus ilga ir jis

---

[21] Kristina Kanišauskaitė-Šaltmerė *R. Žukauskienė – mokslininkė, gebanti prabilti universalia kalba*, Veidas, sausio 21 d., 2014,
https://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/naujienos/2014/Sausis/zukauskiene_veidas_2014.pdf;
22 Giedrytė R., supranote, 7;
23 David P. Farrington *Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending Criminology.* (New York: Routlenge, 2005), 1–2;
24 David P. Farrington, supra note, 3;

padarys santykinai daug nusikalstamų veikų. D. P. Farringtonas, P. E. Tracy ir K. Kempf-Leonard pastebėjo egzistuojant asocialaus elgesio ir pažeidimų darymo tęstinumą pradedant nuo vaikystės, pereinant į paauglystę ir suaugusiojo amžių.[25] D. P. Farringtonas pastebi, kad daugiausia asmenų nutraukia nusikalstamų veikų darymą būdami 20–29 metų amžiaus. Pasak A. Caspi ir T. E. Moffitt, sulaukus 20 metų amžiaus, „aktyvių“ pažeidėjų skaičius sumažėja 50 proc.; sulaukus 28 metų – beveik 85 proc. ankstesnių delinkventų nebedaro pažeidimų.[26]

Yra nustatytas ryšys tarp delinkvenio elgesio praeityje ir jo tęstinumo suaugus. Individai, kurie jau ankstyvame amžiuje elgiasi delinkventiškai ir ateityje elgsis delinkventiškai.[27] Analizuojant vaiko amžių svarbių atsižvelgti į tai ar vaiko biologinis amžius sutampa su fiziologiniu ir psichologiniu vaiko amžiumi.

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis (žr. 5 lentelę), matome, kad nuomonė, jog rizika didėja paauglystėje yra teisinga, kadangi būtent nuo 10 iki 17 metų amžiaus vaikai yra dažniausiai įtraukiami į rizikos grupės sąrašus[28].

5 lentelė. Rizikos šeimose augančių vaikų skaičius pagal amžių

Amžiaus grupė, metais	2013	2014	2015	2016	2017
0-3	2614	2517	2477	2594	2554
4-6	2963	2870	2722	2771	2772
7-9	3703	3386	3251	3263	3248
10-14	7261	6801	6471	6263	6057
15-17	4123	4094	4122	3965	3784

[25] David P. Farrington D. P. *Developmental and Life-Course Criminology: Key Theoretical and Empirical Issues,* (Sutherland Award Address // Criminology, 2003, vol. 41, No. 2), 223–224;
[26.] Robert Lilly, Francis T. Cullen, Richard A. Ball *Criminological Theory: Context and Consequences.* 4th edition. (Unated States: Library of Congress Cataloging in Publication Data. 2007), 307-308;
[27] Glueck S,Glueck E. *Unraveling Juvenile Delinquency,* (New York:Oxford University Press. 1950);
[28] Lietuvos statistikos departamentos duomenys apie socialinės rizikos šeimas ir vaikų skaičių juose, žiūrėta 2018 m. kovo 20 d., https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-vaikai;

1.2. Nusikalstamą elgesį įtakojantys rizikos veiksniai

Rizikos veiksniai – tai veiksniai, skatinantys nusikalstamo elgesio pasireiškimą ateityje bei prognozuoja pakartotinų nusikaltimų tikimybę.[29] Rizikos veiksniai nors padidina tikimybę daryti nusikalstamą veiką, tačiau nereiškia, kad ji tikrai bus padaryta arba įtakos individą elgtis delinkventiškai. Nusikalstamą elgesį įtakoja gyvenimo lygio nuosmukis, auklėjimo institucijų (šeima ir ugdymas), atliekančių pagrindinį vaidmenį formuojant savo elgesio suvokimą, nepakankama veikla, teisės pažeidimai (dabartiniai ir ankstesni teisės pažeidimai), gyvenimo sąlygų apibūdinimas (gyvenamoji vieta, gyvenamosios vietos kokybė ir lokacija), išsimokslinimas, mokymasis ir galimybė įsidarbinti (darbo, išsimokslinimo istorija), lėšų tvarkymas ir pajamos (gebėjimai paskirstyti savo pajamas), ryšiai (tarpusavio santykiais su kitais žmonėmis, jų stabilumas), gyvenimo stilius ir bendraamžiai (laisvalaikis, su kuo jie bendrauja), piktnaudžiavimas narkotikais (lygis ir pobūdis), piktnaudžiavimas alkoholiu (lygis ir pobūdis), emocinė gerovė (emocinės problemos, trukdančios teisės pažeidėjo kasdieniam funkcionavimui ir jos kelia žalą ar riziką aplinkiniams), mąstymas ir elgesys (aspektai, kurie yra susiję su socialinėmis problemomis), nuostatos (nusikalstamumas ir priežiūra).

Rizikos veiksniai skirstomi į statinius ir dinaminius.[30] Statiniai rizikos veiksniai yra palyginti pastovūs teisės pažeidėjo praeities įvykiai, reiškiniai ar faktai, kurie padidina riziką nusikalsti ir jų pakeisti neįmanoma. Jie prognozuoja delinkventinio elgesio pradžią bei jo pasireiškimą ateityje. Tokie veiksniai kaip pvz., amžius, kuriame individas padarė savo pirmąją ir sekančias nusikalstamas veikas, šeimos, kuriame individas formavosi kaip asmenybė, istorija, asocialus gyvenimo būdas (individas nėra socializuotas, jis nesugeba laikytis socialinių normų ir elgesio taisyklių, nesugeba planuotis ateities, yra nerūpestingas ir beatodairiškas savo ir kitų asmenų atžvilgiu, stokoja moralės normų, yra linkęs į agresiją ir irzlumą), asmenybės sutrikimas (visuomeninu taisyklių nepaisymas), temperamentas (elgesio problemos gali virsti asocialiu elgesiu).[31] Statiniai rizikos veiksniai gali lemti tiek smurtinius tiek nesmurtinius nusikaltimus. Pagrindinis statinis veiksnys, prognozuojantis nesmurtinių nusikaltimų darymą yra kriminalinė istorija. Smurtinius nusikaltimus prognozuoja individo amžius nusikaltimų įvykdymo metu.

---

[29] Alan E. Kazdin, Helena Chmura Kraemer, Ronald C. Kessler, David. J. Kupfer, David R. Offord,. *Contributions of Risk Factor Research to Developmental Psychopathology. Clinical Psychology Review,* (New Haven: Yale University Departamento of psichology, 1997), 375–406;

[30] Laura Ustinavičiūtė ir kt. *Kriminogeninių rizikos veiksnių palyginimas skirtingose Lietuvos pažeidėjų grupėse*, (Vilnius: MRU, 2010), 39–56;

[31] Rita Žukauskienė *Kriminalinio elgesio psichologija*, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2006), 228;

Recidyvistai dažniausiai padaro pirmąjį nusikaltimą būdami nepilnamečiais. Seksualinius nusikaltimus prognozuoja iškreipti seksualiniai polinkiai.

Dinaminiai rizikos veiksniai tai veiksniai, kurios galima keisti. Dažniausiai tai individo reakcijos ir nepastovūs bei trumpalaikiai aplinkos įvykiai. Dinaminiai rizikos veiksniai, priešingai nei statiniai, apibūdina teisės pažeidėjo psichologinius arba elgesio ypatumus, pvz. nuostatos, psichinė būsena, situacijos su aplinkiniais, gyvenimo sąlygos. Kai kurie dinaminiai veiksniai gali būti lemiami statinių veiksnių, pvz. santykinai stabilūs tačiau turintys potencialą keistis teisės pažeidėjų elgesio modeliai, tokie kaip antisocialios nuostatos, vertybės, ryšiai su nusikaltėliais ir kt. Pagal Sh. Casey, I. Čėsnienę ir kitus tyrėjus, dinaminius rizikos veiksnius galima suskirstyti į penkias grupes: 1) individo, 2) šeimos. 3) mokyklos, 4) bendraamžių, 5) bendruomenės.[32] E. Zamble ir V. Quinsey atliko tyrimą,[33] kuriuo metu nustatė, kad nesmurtinius nusikaltimus darantys asmenys susidūrė su tokiomis problemomis kaip gyvenamosios vietos nepastovumas, nedarbingumas, nepastovūs tarpasmeniniai santykiai, emocinės problemos, nedarbingumas, priklausomybė narkotikams ar alkoholiui. Taip pat riziką kelia ir taip, kad laisvalaikio leidimui ar bendravimui su bendraamžiais nebuvo pasirinkta konkrečių veiklų. Nesmurtinius nusikaltimų darymą prognozuoja nedarbingumas, gyvenamosios vietos nepastovumas, nepastovūs tarpasmeniniai santykiai, o smurtinius – žemas intelektas, menkas išsimokslinimas. Dinaminiai rizikos veiksniai prognozuojantys seksualinius nusikaltimus yra nusikalstamas gyvenimo būdas, neigiama socialinė įtaka, seksualinės prievartos palaikymas, vietos kriminalinis aktyvumas, aukos prieinamumas, nebendravimas su prižiūrinčiais pareigūnais.[34]

1.2.1. Rizikos grupės vaikų šeimos

Vaiko psichinius pokyčius, reikšmingus jo socializacijai ir elgesiui veikia ne tik amžius bet ir socialinės bei gyvenimo sąlygos. Psichiniai pokyčiai ir esama būsena sąlygoja rizikos veiksnių įtakos mastą rizikos grupės vaikui. Nepilnamečius dažnai veikia situacinės aplinkybės kaip nusikaltimų priežastys (bloga kriminogeninė aplinka, laikinos nusikalsti skatinančios sąlygos ir

[32] Renata Giedrytė ir kt. *Raidos ir gyvenimo eigos kriminologiniai tyrimai užsienyje ir perspektyvos Lietuvoje*, (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014), 41;
[33] Zamble, E. ir kt. *An Assessment of Criminal Thinking. Crime and Delinquency*, (Cambridge university press, 2006), 159-177;
[34] Renata Giedrytė, supra note, 43 ;

t.t.).[35] Todėl nagrinėjant rizikos grupės vaikų elgesį - pagrindas yra pirmoji nuo vaiko gimimo momento aplinka, t. y. vieta kur kurioje vaikas gyvena jam gimus ir pradeda savo kaip individo socializaciją.

Pirmoji vaiko socializacijos pakopa yra šeima. Šeima vaikui yra viskas: ji apgaubia jį meile, šiluma, globoja ir saugo nuo gyvenimo negandų. Tėvai, t. y. mama ir tėtis kiekvienam vaikui yra brangiausi žmonės. Šeimoje vaikas turėtų būti mokomas moralės, jam perduodamos šeimos tradicijos. Tačiau ne visos šeimos gali pasigirti darniais santykiais, ne visiems vaikams lemta patirti vien tėvų meilę, šilumą ir rūpestį. Šeimos modelis, kurioje gyvena vaikas, yra jo socializacijos vadovas. Socializacija tai individo tapimas asmenybe visuomenėje, veikiant vaiką kryptingai numatytant ugdymą ir aplinkos veiksnius, siekiant išugdyti visuomeniškai vertingą asmenybę. Svarbus yra visas vaiko auklėjimo ir ugdymo procesas siaurąja ir plačiąja prasmėmis. Siaurąja prasme procesas apima pasaulėžiūros formavimąsi, patriotinį, dorovinį, drausminį, estetinį auklėjimą, mokinių organizacijų veiklą. Plačiąja prasme socializacija apima visą bendrojo lavinimo ir profesinio mokymo, asmenybės formavimo procesą rengiant asmenybę savarankiškam gyvenimui visuomenėje. Visi augantį individą veikiantis žmonės – šeima, draugai, mokytojai, masinės informavimo priemonės, socialiniai tinklai, įstaigos ir organizacijos, vykdančios prevenciją, yra socializacijos agentai. Nuo kiekvieno socializacijos subjekto priklauso kaip užaugęs vaikas bus vertinamas visuomenėje ir kokia asmenybe jis taps.

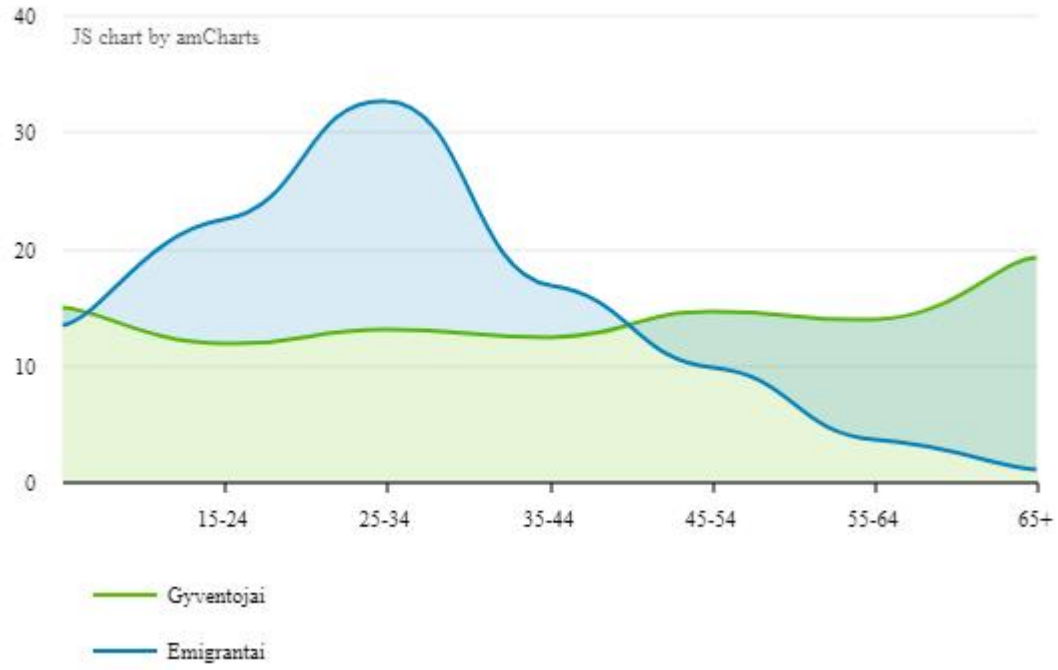
Vaikas iš socialinės rizikos šeimos - vaikas iš šeimos, kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl iškyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui.[36] Jeigu šeima jau buvo įtraukta į socialinės rizikos šeimų sąrašą, tuomet gimęs vaikas automatiškai yra įtraukiamas į rizikos grupės vaikų sąrašą. Vyresni vaikai jau yra įtraukti į rizikos grupės vaikų sąrašą. Taip atsitinka dėl tėvų nepriežiūros.

Tėvų nepriežiūros priežastys yra įvairios. Viena iš jų yra paskutinius daugiau nei 10 metų Lietuvoje nuolat didėja emigracija. Remiantis, Europos migracijos tinklo duomenimis nuo 1990 m gyventojų Lietuvoje sumažėjo apie 23 proc.[37] Didžiausias emigracijos rodiklis buvo pasiektas 2010

[35] Antanas Dapšys A., Samuelis Kuklianskis. *Kriminologiniai kovos su nepilnamečių nusikalstamumu aspektai*, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 1980). 15-18;
[36] Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.91609F53E29E;
[37] Europos migracijos tinklas, žiūrėta 2018 m. sausio 29 d., http://123.emn.lt/;

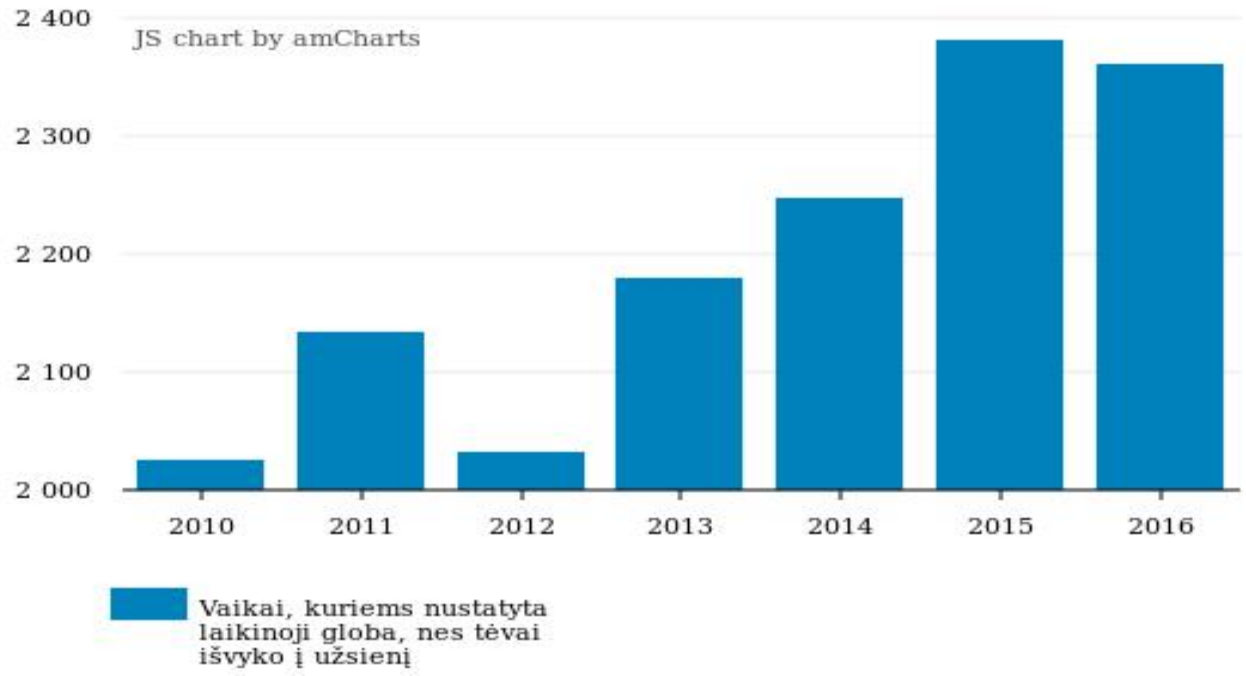
m., kuomet emigravo daugiau nei 83 tūkst. žmonių. Po 2010 m. emigravimo rodiklis kito nedidele paklaida – kasmet emigruodavo nuo 36 tūkst. iki 58 tūkst. Lietuvos gyventojų. Remiantis Europos migracijos tinklo duomenimis 72 proc. emigravusių asmenų amžius buvo nuo 15-44 metai (žr. 6 lentelę), didžiausias skaičius emigravusių yra 25-34 metų amžiaus. Šis asmenų amžius sutampa su biologiniu asmens amžiumi, kuomet yra susilaukiama vaikų ir auginama juos iki pilnametystės.

6 lentelė. Emigravusių iš Lietuvos žmonių amžius

Remiantis Lietuvos vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenimis, nustatyta, kad kasmet nuo 2010 m. Lietuvoje be tėvų globos, nes tėvai išvyko į užsienį, lieka daugiau nei 2 tūkst. vaikų (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Vaikų, kuriems nustatyta laikinoji globa, nes tėvai išvyko į užsienį, skaičius Lietuvoje.

Šie duomenis atspindi tik oficialiai kitiems asmenims paskirtos vaikų laikinos globos, dėl to, kad tėvai išvykę į užsienį, skaičių. Tėvai, išvykdami į užsienį dirbti palieka vaikus, siekdami įsitvirtinti kitoje šalyje - rasti darbą, tinkamas gyvenimo sąlygas. Jeigu išvykimas nėra tik sezoninis, o vaiko tėvai išvyksta ilgesniam laikui, jų siekiamybė yra rasti ugdymo įstaigas savo vaikams, atvyksiantiems ateityje. Vaikai, palikti kitų asmenų, o ne savo tėvų priežiūrai, jaučia emocinio bendravimo ir artumo trūkumą. Asmuo, kuriam suteikta globa gali vaikui būti mažiau autoritetinga asmenybė, nei jo tėvai. Tokia situacija sudaro palankesnę terpę rizikos veiksnių įtakai. Vaikas, o ypač paauglystės laikotarpiu gali jaustis savarankiškesnis už savo bendraamžius, tuo įsivaizduodamas savo pranašumą. Nesuvokdami savo veiksmų pasekmių, rodydami savo savarankiškumą, bandydami pritapti prie kitų vaikų, įgauti autoritetą jų akyse arba siekdami hierarchinės viršūnės bendraamžių grupėje, vaikai gali pradėti elgtis įžūliai. Palaipsniui prarasdami baimės jausmą dėl jų elgesio sankcionavimo įgyta ,,drąsa“ gali lemti delinkventinį jų elgesį. Taip smulkus vandalizmas ar chuliganizmas gali tapti sunkesnių nusikalstamų veikų pradmeniu.

Yra ir tokių vaikų, kurie paliekami artimųjų globai, kai jiems oficialiai nėra priskirta globa. Todėl tikėta, kad duomenys nurodantys vaikų skaičius, kurių tėvai yra išvykę į užsienį, gali būti didesnis nei pateiktas oficialiai. Numanoma, kad vaikas, likęs be tėvų globos ir auklėjimo, nėra

priskirtas rizikos grupės vaikams, tačiau dėl nepriežiūros ir netinkamos socializacijos laikui bėgant bus linkęs delinkventinio elgesio formai. Statistiniai rodikliai, neatspindintys realios situacijos sunkina padėtį, kadangi prevencinio darbo įgyvendinimo subjektai neturi duomenų apie šeimas ir vaikus kuriems reikalinga pagalba, todėl savo darbo negali nukreipti tikslingai ir efektyviai. Žinodami apie tokius atvejus prevencinį darbą įgyvendinantys subjektai galėtų pradėti veikti siekiant sumažinti ir nuslopinti rizikos veiksnių įtaka.

Kadangi situacijos realumas yra svarbus, jo atspindėjimą padidinti padėtų visuomenės sąmojingumas. Tačiau ir mūsų visuomenėje tvirtai įsišaknijusi nuomonė: tai, kas vyksta šeimoje – privatus šeimos reikalas, į kurį nėra ko kištis. Gana dažnai paaiškėja, kad vaiko giminaičiai ar kaimynai žino apie smurto prieš vaikus atvejus šeimoje, jų nepriežiūrą, kitas aplinkybes sąlygojančias bet nesivargina pranešti apie tai atitinkamoms institucijoms. Jie tarsi stručiai, įkišę galvas į smėlį, apsimeta, kad nemato problemos, tad nepadeda skriaudžiamam vaikui. Kartais aplinkiniai netgi teisina smurtaujančius prieš vaikus suaugusiuosius, teigdami, kad „su tais vaikais kitaip neina susikalbėti“, „kai aš buvau vaikas, mane tėvai irgi lupdavo už mažiausius prasižengimus“, „tai vaiko labui“ ir pan. Nesulaukdami pagalbos iš giminaičių ar kaimynų, vaikai apie patiriamą smurtą šeimoje neretai pasiguodžia draugams, šie apie tai pasipasakoja savo tėvams, bet ir vėl atsimušama lyg į sieną – draugų tėvai nelinkę kištis į kitos šeimos problemas. Tokios situacijos žlugdo vaiko psichiką. Vaikas, kuris yra nesuprastas ir jausčiasi nesaugus yra linkęs labiau pasiduodi rizikos veiksniams, nei vaikas kuris auga sveikoje ir darnioje aplinkoje, kurioje jis turi į ką kreiptis pagalbos.

Kita vaikų nepriežiūros šeimoje priežastis yra socialinių įgūdžių stoka. Girtaujantys tėvai, arba vienas iš jų elgiasi amoraliai vaiko akivaizdoje. Neblaivus tėvas ar motina triukšmauja, keikiasi, gąsdina sutuoktinį (ar sutuoktinį) ir vaikus, mušasi. Tėvai, vartojantys narkotikus ir psichotropines medžiagas negali ir nebevaldo savo veiksmų, nebe sugeba vykdyti pažadų, įsipareigojimų. Tokie tėvai, auginantys vaikus negali jais tinkamai pasirūpinti. Tokiose šeimose vyrauja bloga finansinė padėtis, nedarbas, kuris gimdo neviltį, pažeminimą, pyktį. Skurde gyvenantys asmenys nepajėgia mylėti, gerbti nei savęs, nei tuo labiau kitų. M. Gustaitienės teigimu, skurdas yra bene svarbiausia psichikos sutrikimų priežastis,[38] dėl kurios kyla nesutarimai šeimoje, nesugebėjimas konstruktyviai išspręsti kilusių šeimos konfliktų. Viso to rezultatas - netinkamas elgesys ir smurto veiksmai. Stokojantys socialinių įgūdžių tėvai gali smurtauti prieš savo vaikus. Smurtas gali būti psichologinis, fizinis ar seksualinis. Dažniausiai tėvai, smurtaujantys prieš savo

[38] Marytė Gustaitienė *Smurto prieš moteris priežastys ir prevencija*, (Sociologija. Mintis ir veiksmas, 2005), 113; http://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmas/article/view/5988/4896;

vaikus patys vaikystėje patyrė smurtą, ir tinkamai nesugeba suvokti savo veiksmų pasekmių. Deja, iki šiol niekas neįrodė, kad mušimu ar patyčiomis auklėtas vaikas išaugo geresnis žmogus, o nemuštas ir nepatyręs patyčių tapo blogesnis. Priešingai, vaikas, muštas ir žemintas tėvų, patėvių, globėjų ar prižiūrėtojų, suvokia smurtą kaip suaugusiųjų priimtą bendravimo būdą. Užaugęs jis darys tą patį, ką matė šeimoje ir ką laiko norma. Tokiose situacijose vaikai tampa netiesioginėmis aukomis. Nors Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas numato pareigą fiziniam ar juridiniam asmeniui, sužinojusiam apie vaiką, kuriam būtina pagalba, pranešti apie tai policijai, vaiko teisių apsaugos ar kitai kompetentingai institucijai, o valstybės ir savivaldybių darbuotojams, atsakingiems už vaiko auklėjimą ir priežiūrą, nedelsiant informuoti kompetentingas institucijas apie jiems žinomus vaiko teisių pažeidimus,[39] praktikoje ši norma ne visada veikia. Dažniausiai minėtos normos neveikimas yra asocialioje aplinkoje, kuri lygiai taip pat kaip ir rizikos grupės šeimos stokojama socialinių įgūdžių. Todėl atsakingos institucijos ne visada turi galimybių apsaugoti vaikus nuo smurto ar neigiamos įtakos jų namuose. Taip ir sukasi „užburtas ratas“ – vaikas, nesulaukdamas aplinkinių pagalbos, nebežino, kas jam galėtų padėti.[40] Siekiant užtikrinti vaikui saugumą būtinas visų subjektų, įgyvendinančių prevencinį darbą bendradarbiavimas. Vaikams padaryta žala gali būti įvairių mastų. Tačiau analizuojant šeimos įtaką rizikos grupės vaikui svarbu nustatyti ne tik jam padarytą ar daromą žalą šeimoje, bet ir numatyti visuomenės reakciją, atsiradusių problemų ir pasekmių sprendimo variantus ir jų kokybę, padarytos žalos kompensavimą. Vaikai – labiausiai pažeidžiama grupė, kurią apsaugoti nuo smurto šeimoje ar neigiamo poveikio itin sunku.

Teigtina, kad tėvai stokojantys socialinių įgūdžių bei stokojantys dėmesio ar aktyvaus dalyvavimo vaiko gyvenime sudaro sąlygas vaikui nusikalsti, didina rizikos veiksnių įtaką. Siekdami išvengti negatyvių reiškinių tėvų siekiamybė turėtų būti užtikrinti vaikams saugų šeiminį gyvenimą. Vaikų nepriežiūra yra neigiamas veiksnys, skatinantis bei tiesiogiai lemiantis asocialų bei delinkventinį elgesį.

Šeima turi didžiulę įtaką augančio ir bręstančio vaiko asmenybei, besiformuojančiam jo charakteriui. Jos funkcijų, ypač tėvų ir vaikų santykių pažeidimas labai apsunkina individo charakterio vystymąsi. Tai gali tapti svarbiausia nukrypimo priežastimi, pastūmėjusi į delinkventinį elgesį. Vaikai, kurie nėra nukreipiami savo „gyvenimo keliu“, tarsi „sugriauna“ A. Maslou poreikių

[39] Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos įstatymas, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C8205E261830;
[40] Goda Ambrazas *Tėvai negalės vaikų net pabarti*, žiūrėta 2018 m. kovo 23 d., http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=16126193;

piramidę. Norėdamas patenkinti fiziologinius poreikius, vaikas yra gyvenimo sąlygų elgtis delinkventiškai, ir tik todėl kad be suaugusiojo pagalbos negali rasti išeities.

1.2.2. Rizikos grupės vaikai, gyvenantis be tėvų

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme įtvirtinta, kad vaikas turi teisę gyventi kartu su tėvais ar kitais teisėtais atstovais ir, kad išskirti vaiką su tėvais prieš vaiko ar tėvų ar teisėtų atstovų valią galima tik išimtiniais įstatymų nustatytais atvejais bei nustatyta tvarka, vadovaujantis teismo sprendimu ir kai toks išskyrimas būtinas, siekiant išvengti pavojaus vaiko gyvybei, sveikatai, būtina pasirūpinti jo priežiūra, auklėjimu, apsaugoti kitus svarbius vaiko interesus.[41] Todėl atsižvelgiant į vaiko interesus valstybės institucijos ne visuomet skiria pirmenybę į vaiko teisės gyventi kartu su savo tėvais, būti auklėjamam ir aprūpinam tėvų šeimoje, užtikrinimui ir priima sprendimus, dėl kurių šeima išskiriama.

Vaikų globos namai yra ypatinga socialinė institucija, kurios tikslas yra socializuoti, išlavinti ir paruošti vaiką visaverčiam gyvenimui. Tačiau globos namuose yra daug problemų. Būtent dėl to nagrinėjant rizikos grupės vaikus gyvenimo sąlygas, būtina aptarti vaiko globos ir specialiosios priežiūros įstaigų veiklą, išanalizuoti kokią įtaką vaiko psichikai, raidai ir socializacijai turi gyvenimas ne šeimoje.

Analizuojant Lietuvos statistikos departamento duomenis matoma, kad 2016 m. tėvų globos neteko 2,2 tūkst. vaikų, arba 18,9 proc. daugiau nei 201 m. Beveik pusė (42,8 proc.) šių vaikų buvo perduoti šeimų (asmenų) globai, kiti apgyvendinti vaikų globos įstaigose ir šeimynose. Pernai kūdikių, vaikų globos namuose ir globos grupėse buvo apgyvendinta 1,4 tūkst. vaikų, iš jų 71,4 proc. ten pateko iš savo šeimos. 2016 m. pabaigoje šiose įstaigose gyveno 3 tūkst. vaikų iki 18 metų amžiaus, arba 3,2 proc. mažiau nei 2015 m.[42] Beglobiai, našlaičiai vaikai, bei vaikai, kurių tėvai ar vienas iš tėvų yra miręs, arba jiems apribojamos teisės, apgyvendinami kūdikių namuose, vaikų globos namuose, internatinės mokyklose, specialiuosiuose vaikų auklėjimo namuose, pensionatuose, gydymo įstaigose arba iki 3 metų vaikai atlieka bausmę įkalinimo įstaigose kartu su motinomis. Visų institucijų tikslas aprūpinti vaiką globą, jį lavinti, ir ugdyti. Vaikai, kurie yra pažeidę įstatymą apgyvendinami vaikų socializacijos centruose ar pataisos namuose.

---

[41] Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos įstatymas, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C8205E261830;

[42] Lietuvos statistikos departamentas, žiūrėta 2018 m. kovo 25 d., https://osp.stat.gov.lt/naujienos?articleId=5178560;

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinti vaiko laikinosios ir nuolatinės globos pagrindai bei savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių pareiga nustatyti vaikus, kuriems reikalinga globa, tvarkyti tokių vaikų apskaitą, organizuoti ir vykdyti vaiko globos priežiūrą, tačiau kodekse nėra nustatytas laikinosios globos terminas, todėl laikinoji globa gali trukti ne tik keletą mėnesių, bet ir keletą metų.[43] Lietuvoje globa suteikiama miesto arba rajono savivaldybės valdybos sprendimu ir atitinkamai tėvų valdžios įgyvendinimas „de facto“ yra apribojamas administraciniu aktu.

Atskyrus vaiką nuo šeimos silpsta arba nutrūksta šeimos ryšiai, svarbūs vaiko socializacijai. Atsižvelgiant į tai, bei į globos tęstinumą, vaikus globojančios įstaigos turi duoti vaikams tokių žinių, kurias jie galėtų pritaikyti įvairiose gyvenimo situacijose, visapusiškai ugdyti juos ir socializuoti. Kitaip užaugęs vaikas neturės įgūdžių ir suvokimo kaip jis turi sukurti savo šeimos modelį. Kadangi globos namai buvo įkuriami dideliuose pastatuose, juose nebuvo numatyti atskiri kambariai kiekvienam vaikui. Paskirstymas po kambarius vykdomas amžiaus ir lyties principu. Kambariuose vaikai gyvena po keletą vaikų, dažniausiai daugiau nei po keturis. Tokios gyvenimo sąlygos visiškai neužtikrina vaiko privatumo, o vaikus apgyvendinant galimybės ir sąlygų atsižvelgti į kiekvieno jų individulius poreikius numatyta nėra. Dažniausiai visos zonos – poilsio, žaidimų, pamokų ruošos, ir kitos nėra atskirtos viena nuo kitos. Tokiomis sąlygomis gyvenantys vaikai nesugeba pajusti ir suvokti šeimos gyvenimo modelio.

Visos šios globos namų gyvenimo sąlygos įtakoja vaiko pojūčius ir elgesį visuomenėje. Vaikas socializuojamas yra tik teorine prasme, tačiau praktikoje, t. y. gyvenimo kasdienybėje jis socialinių įgūdžių neįgauna. Vaikai, gyvendami pagal globos namų nustatytas normas neturi galimybės integruotis į visuomenę, jis jaučiasi „kitoks.“ Gyvenančių globos namuose vaikų nuomonės, poreikių ir norų patenkinimas yra tik formalus dalykas, kadangi tenkinami šabloniškai. Kaip pavyzdys – vaikai, gyvenantys globos namuose gali neturėti galimybių užsiimti norima papildoma popamokine veikla dėl finansavimo ar susisiekimo sunkumų.

Vaikams, gyvenantiems globos namuose taikoma formali jų elgesio kontrolė, kurią atlieka globos namų darbuotojai ir pedagogai. Į vaikų globos namus patenka įvairūs vaikai, todėl jų vystymasis yra skirtingas, juos įvairiai veikė prieš tai buvusios gyvenimo sąlygos, kai kurie vaikai yra iš asocialių šeimų, ir nuo pat gimimo jie augo be priežiūros. Dėl šių priežasčių vaikai gali būti sunkiai ugdomi. Vieni iš jų pakeičia savo elgesį ir mąstyseną, kiti lieka agresyvūs ir nekeičia savo gyvenimo būdo. Ne visi dirbantys specialistai geba ir nori mokėti dirbti su likimo nuskriaustais vaikais, jų atliekamas darbas nėra individualizuojamas pagal vaikų poreikius, charakterį,

[43] Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/NsHTgjzxZH;

temperamentą. Todėl faktiškai, dauguma vaikų lieka be ,,autoritetingo“ suaugusiojo, kuris būtų siektinas pavyzdys. Darbuotojų indelis į vaikus yra apibrėžtas teisės normomis.

Individo psichinių jėgų ir sugebėjimų išlavėjimas neįmanomas savaiminio brendimo sąlygomis, nevadovaujant suaugusiems. Todėl dažnai vaikai iš globos namų stokoja elementarių įgūdžių – sulaukus pilnametystės ir išėjus iš globos namų jie sunkiai integruojasi į visuomenę, jie nemoka tvarkyti finansinių lėšų, stokoja etninių, religinių, kultūrinių, paprotinių įgūdžių, negeba savarankiškai spręsti buitinius klausimus, rūpintis tomis gyvenimo sritimis, kuriomis už juos rūpinosi valstybė. Be to visiškai pamirštama, kad jeigu vaiko niekas nemyli, jis jaučiasi tarsi yra niekam nereikalingas ir jam atrodo, kad jis niekam nerūpi, vien tik dėl to kad jis yra iš asocialios amoraliai besielgiančios šeimos arba yra našlaitis. Nemylimas vaikas negerbs nei savęs nei kitų, nei elgesio normų, kas nulems jo delikventnį elgesį.

Tais atvejais, kai vaikas dėl jo elgesio problemų, padarytų teisės pažeidimų ar nusikalstamų veikų yra perkeliamas į vaikų socializacijos centrą ar pataisos namus, tėvai gali palaikyti su juo ryšį, išskyrus tuos atvejus kai vaikas buvo išskirtas su tėvais dėl jų bausmės ar sveikatos (dažniausiai psichikos) sutrikimų. Vaikų ir įkalintų tėvų bendravimo sąlygoms, siekiant palaikyti jų ryšį, nėra skiriamas dėmesys. Be to vaikų ir tėvų ryšiai gali būti nutraukiami arba ribojama įstaigų iniciatyva. Institucijos prieštarauja, kad vaikas, esantis vaikų socializacijos centre, sugrįžtų atostogoms, šventėms į namus, kuriuose turės visas sąlygas elgtis delinkventiškai. Tačiau taip gali būti ribojamas pagrindinis vaiko poreikis – būti mylimam.

1.3. Ugdymo įstaigų įtaka rizikos grupės vaikui

Ugdymo ir auklėjimo įstaigos kartu su šeima rengia vaikus suaugusiųjų gyvenimui, suteikia žinių, įgūdžių, formuoja įsitikinimus.[44] Ir priešingai, jų netikęs funkcionavimas skatina veiksnius, stumiančius individą nusikalsti. Todėl atsižvelgiant į vaiko poreikius pagal jo amžių svarbus yra priešmokyklinis ir mokyklinis ugdymas.

Rizikos grupės vaikai neretai išsiskiria iš kitų vaikų ugdymo įstaigose. Jiems būdingas pabėgimas iš pamokų, mokyklos nelankymas,[45] motyvacijos mokytis stoka, jie neretai atsilieka nuo

[44] Vytautas Šlapkauskas *Mokykla ir nusikaltimo prevencija,* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 1996), 43;
[45] Mokyklos nelankančių ir nesimokančių vaikų statistika yra vedama Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinėje sistemoje (NEMIS), tačiau duomenys skelbtini tik registruotiems naudotojams. Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinėje sistemos tinklapis, žiūrėta 2018 m. balandžio 15 d.;https://nemis.emokykla.lt/mnimnis/main.htm?execution=e6s1;

klasės, savo elgesiu ignoruoja auklėjimo proceso organizavimą. Yra kelios tokio rizikos grupės vaiko elgesio priežastys.

Kai rizikos grupės vaikai pradeda jausti spaudimą tai sukelia gynybinę reakciją dėl ko atsiranda dar didesnis priešiškumas mokyklai ir mokytojams. Didžioji dalis pedagogų yra senosios kartos atstovai, o jų požiūris į mokyklą žiūri kaip į šviesos ir kultūros pasaulį. Tačiau paaugliai ir jaunimas vis rečiau pripažįsta senąsias vertybes ir prioritetus, o viską vertina materializuotai, turi nuomonę, kad materialiai realizuotis ir pasiekti gerovę pavyks ir neįgijus išsilavinimo. Visuomenės, ugdymo įstaigų darbuotoju vertinimu ir nusistatymu paveikti, vaikai iš rizikos grupės šeimų yra neigiamai vertinami net ir jų bendraamžių. Progresine tendencija kartu su mokinio amžiumi didėja ir bendraamžių nuomonės įtaka. Dėl neigiamo vertinimo arba dėl asocialaus gyvenimo būdo gali atsirasti nenoras lankytis mokykloje ir mokymosi motyvacijos stoka.

Neretai mokykla yra vertinama kaip viltis, kuri išgelbės vaikus ir paauglius nuo netinkamo elgesio ar jo pasekmių. Rizikos grupės vaikai dažniausiai mokosi patenkinamai arba labai blogai, neatlieka namų darbų, negerbia pedagogų, paliekami kuro kartojimui, bėga iš pamokų arba iš vis nelanko mokyklos. Visi šie dinaminiai veiksniai yra susiejami su rizika ateityje nusikalsti. Remiantis Y. Henteleff atliktu tyrimu net 75 proc. nepilnamečių, padariusių nusikalimus turėjo mokymosi problemų.[46]

Mokyklos nelankymo priežastimi gali būti ir pačios mokyklos problemos. Mokyklos mokiniai nesijaučia saugūs, nėra skatinamas jų smalsumas, motyvacija, saviraiška, kūrybiškumas, individualumas. Neatsižvelgiama į vaiko gebėjimą integruotis į mokyklos visuomenę. Nėra organizuojama prieinama ir aktuali popamokinė veikla. Nesant popamokinei veiklai vaikai turi daugiau laivo laiko, kuriuo metu „gali daryti ką nori“. Nemotyvuotas laiko praleidimas didina riziką elgtis delinkventiškai.

Apibendrinant galima pasakyti, jog rizikos grupės vaikai yra veikiami aplinkos, kurioje jie auga, gyvena ir formuojasi kaip asmenys. Šeima, arba globos namai, kuriuose gyvena vaikas yra jo socializacijos pradmuo. Šie institutai formuoja pagrindinį pasaulėžiūros suvokimą, kuris tolimesnėje ateityje lemia polinkį nusikalsti ar jo nebuvimą. Individo asmenybės formavimosi sėkmė ir socializacija, augant vaikų globos namuose, galima tik tarpusavio pasitikėjimu grįstais vaiko ir pedagogo ar darbuotojo santykiais. Socializacijai turi įtakos vaiko amžius, gebėjimai, ugdymo

[46] Yude M. Henteleff *The Learning Disabled Child-at-Risk: Why youth Service Systems Have so Badly Failed*, Protection and prevention conference in Canada, 1999;

įstaigos, bendravimo aplinka, bendruomenė, bendraamžiai, popamokinė veikla. Prevencijos priemonių veiksmingumo pradmeniu turėtų būti rizikos veiksnių prevencija.

2. PREVENCINIO DARBO SU RIZIKOS GRUPĖS VAIKAIS ORGANIZAVIMAS IR VYKDYMAS LIETUVOJE

Nagrinėjant rizikos grupės vaikams taikomas prevencines priemones, svarbu suprasti, kokie pagrindiniai reikalavimai taikomi nusikaltimų prevencijos priemonėms jų veiksmingumui užtikrinti.

Prevencija - (lot. *Praeventio* - išankstinis įspėjimas) - teisinė kontrolė, priežiūra, reguliavimas, režimas, kelio užkirtimas.[47] Nusikaltimų prevencija apibrėžiama kaip individų, jų grupių, visuomeninių asociacijų, visuomenės ir valstybės veikla nukreipta prieš nusikalstamumą ir pasireiškianti per nusikalstamumą įtakojančių priežasčių ir sąlygų šalinimą, papildomų jų neutralizatorių sukūrimą, poveikį konkrečiam asmeniui ar konkrečioms asmenų grupėms, ar socialinėms institucijoms, siekiant įtakoti jų veiklą, elgesį socialiai pageidautina linkme.[48]

Prevencinės priemonės pagal savo pobūdį gali būti labai įvairios, tačiau visoms būdingi tokie elementai:

1) Sudėtingumo laipsnis, kuris nurodo ar prevencinė veikla bus vykdoma kaip atskira prevencinė priemonė (įgyvendinamas vienas projektas atskirame valstybės teritoriniame vienete) arba jų visuma (sudarytos programos planas, numatantis keletą pakopų ir skirtingų prevencinių priemonių įgyvendinimą nacionaliniu ar net gi tarptautiniu mastu);
2) Trukmė, kuri nurodo kaip ilgai numatytas prevencijos įgyvendinimo laikotarpis. Prevencinės priemonės įgyvendinimas gali būti trumpalaikis, įgyvendinamas per vieną susitikimą, susirinkimą, komisijos posėdį, perskaičius vieną paskaitą, organizavus renginį. Ilgalaikis prevencinės priemonės įgyvendinimas numatomas kaip tęstinę veikla – atsižvelgiant į būtinumą vykdomi reidai, numatomas nuolatinis lankymasis mokykloje ar rizikos šeimos namuose, organizuojami kelėtos etapų konkursai, kuriose dalyvauja rizikos grupės vaikai;
3) Subjektai, kurie įgyvendina prevencinį darbą. Įgyvendinimą vykdo vyriausybė, ministerijos, įstaigos, nevyriausybinės organizacijos ir atskiri pavieniai asmenys, dirbantys visose išvardintose institucijose. Subjektų elgsenos lemia prevencijos proceso kryptį ir įgyvendinimo rezultatą.
4) Profesionalumo lygis, kurį analizuojant ištiriama ar kuriant prevencinio darbo programą buvo panaudoti atliktų mokslinių tyrimų rezultatai, rekomenduojami kūrimo metodai.

[47] Lietuvių kalbos žodynas, žiūrėta 2018 m. vasario 9 d., http://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Prevencija;
[48] Viktoras Justickis *Kriminologija*, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004), 37-38;

Taip pat profesionalumo lygį lemia ir prevencinės programos kūrėjas, kadangi vienos jų kuriamos teisės srities mokslininkų ir specialistų, o kitos kuriamos ir įgyvendinamos asmenų, kurie nėra profesionalai.

5) Finansinės ir kitos galimybės, kurios nurodo kiek kiekvienai programai yra skiriama lėšų iš valstybės biudžeto arba nurodo, kad prevencinė programa nėra finansuojama valstybės lėšomis ir bus įgyvendinama iš rėmėjų skirtų lėšų;
6) Stimulai, kurie gali būti labai tiek prevencinio darbo kūrėjų, tiek įgyvendintojų. Pagrindinis rodiklis - asmeniniai ir individualūs subjekto siekiai ir tikslai.[49]

Planuojant prevencines priemones ypač svarbu atsižvelgti į numatytus tikslus ir rezultatus, jų pasiekimo būdus, išlaidų ir siektinų prevencinio darbo tikslų santykį. Atsižvelgiant į tai, kad rizikos grupės vaikai yra labai skirtingi, jų situacijos yra įvairios, o asmenybė vis dar formuojasi, kuriant prevencines programas privalu numatyti priemonių lankstumą, siekiant turėti galimybę jas keisti atsižvelgiant į situaciją.

2.1. Prevencinių priemonių veiksmingumo prielaidos ir principai

Prevencijos tikslas yra veiklos rezultatas. Vertinama prevencinė priemonė gali turėti skirtingą rezultatą – būti pripažinta veiksminga, neveiksminga arba net gi žalinga, o kai kurias atvejais rezultatas, t. y. poveikis gali būti nenustatytas. Veiksminga prevencinė priemonė yra ta, kuri prisideda prie prevencinės priemonės tikslo siekimo. Nusikaltimų prevencijos veiksmingumo tyrimais siekiama nustatyti, kokios prevencijos priemonės iš tikrųjų daro prevencinį poveikį – mažina nusikaltimų skaičių, o kokios yra neveiksmingos.

Svarbu netapatinti sąvokų ,,veiksmingumas“ ir ,,efektyvumas, bei tiksliai nubrėžti šių sąvokų ribas. Egzistuoja daugybė veiksmingumo apibrėžimų. Įvairiuose moksliniuose darbuose autoriai šias sąvokas naudoja lygiaverčiai Veiksmingumas (angl. effectiveness) – tikslų pasiekimo laipsnis ir santykis tarp numatytų ir realių kokios nors veiklos pasekmių.[50] Anot S. Justickajos veiksmingumo ir efektyvumo terminai sudėtingai susiję vienas su kitu, bet yra skirtingi. Nusikaltimų prevencijoje programos ar priemonės veiksmingumas suprantamas kaip programos ar priemonės gebėjimas pasiekti atitinkamą programoje numatytą prevencinį tikslą, t. y., atliekant programos ar priemonės veiksmingumo įvertinimą, nustatoma, kokį poveikį (angl. impact) nusikalstamumui padarė

[49] Viktoras Justickis *Kriminologija*, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004), 37-38;
[50] Stasys Puškorius ,,*3 E koncepcijos plėtra*“ (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002), 31-38;

programa. S. Justickaja atkreipia dėmesį į tai, kad kartais programos veiksmingumo vertinimas sutapatinamas su programos „proceso“ vertinimu, per kurį tik nustatoma ir aprašoma, kas buvo padaryta, o ne kokį poveikį programa padarė, nurodydama, kad terminas efektyvumas (angl. efficiency) apibrėžiamas kaip santykis tarp pageidautinų veiklos rezultatų ir panaudotų tiems rezultatams pasiekti kompleksinių išteklių, indėlių, sąnaudų bei kitų resursų.[51]

R. Šimašius, R. Bakšienė, V. Vaičaitis nuosekliai sieja sąvoka „veiksmingumas“ su priemonės taikymo rezultatais, o „efektyvumas“ – su išlaidomis, t. y. įvertinant rezultatų ir išlaidų santykį.[52] Tokios pat sąvokos reikšmės vartojamos ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime „Dėl numatomo teisino reguliavimo poveikio vertinimo metodikos patvirtinimo“.[53]

Remiantis mokslininkų nuomone, teigtina, kad hierarchine tvarka visų pirmą vertinamas priemonės veiksmingumas. Kadangi vertinant efektyvumą svarbus elementas yra finansai, šis rodiklis vertinamas tik paskaičiavus išnaudotus resursus. Pagrindinis rodiklis – pinigų sutaupytų įgyvendinant prevencinę priemonę santykis su išleistais pinigais.

Pastebėtina, kad ilgą laiką prevencinis darbas buvo grindžiamas intuityvumo principu ir visoms prevencinėms priemonėms buvo taikomas veiksmingumo prezumpcija. Praėjusio amžiaus 8-ajame dešimtmetyje, nusikaltimų prevencija susidūrė su esminiais sunkumais. 1974 m. Robert Martinson savo darbe „Kas veikia?,“ remdamasis keliais šimtais prevenciniais projektais ir siekdamas apibendrinti veiksmingumo esmę, priėjo išvados, kad vos keli procentai vykdomos prevencijos buvo veiksmingi.[54] 1996 m. Laurenc W. Sherman atlikęs analogišką tyrimą Jungtinėse Amerikos Valstijose priėjo tokios pačios išvados.[55] Todėl iškilo būtinybė rasti vykdomos prevencijos neveiksmingumo priežastis ir jas išspręsti.

V. Justickis apibrėždamas prevencijos veiksmingumo užtikrinimą išskiria kelis elementus:

1) kontrolinių ir eksperimentinių grupių sudarymą, kurios būtų kuriamos kartu su naujomis prevencinėmis priemonėmis. Grupės būtų nedidelės kurios išbandytų ir būtų nustatyta, ar prevencinė priemonė yra veiksminga. Taip pat turėtų būti sukurta kontrolinė grupė, veiksmingumo nustatymo užtikrinimui, kadangi pirmoje mažoje grupėje nusikalstamumas gali sumažėti ir nuo kitų veiksnių. Būtina abi grupes parinkti visiškai atsitiktinius žmones;

---

[51] Lawrence W. Sherman ir kt.,*Evidence-Based Crime Prevention, (*London and New York: Routledge, 2006), 8–9;
[52] Alfredas Kiškis ir kt. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos*, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014), 292;
[53] Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo metodikos patvirtinimo, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.814F485EB18B/TAIS_474315;
[54] Robert Martinson *What Works? – Questions and Answers About Prison Reform*, (Public Interest, 1974), 22–54; http://www.pbpp.pa.gov/research_statistics/Documents/Martinson-What%20Works%201974.pdf ;
[55] Lawrence W. Sherman ir kt. *Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising*, (U.S. Department of Justice Office of Justice Programs/National Institute of Justice, 1998), https://www.ncjrs.gov/works/;

2) nubyrėjimą, kuris yra neatsiejamas vykdant ilgesnės trukmės prevencinį darbą. Palaipsniui asmenys, kuriems taikomos prevencinės priemonės dėl įvairių priežasčių nebedalyvauja eksperimente, todėl būtina arba užtikrinti kad visi dalyvautų nuo pradžios iki pabaigos, arba įrodyti kad nubyrėjimas nelemia rezultatų;

3) alternatyvių paaiškinimų paneigimą, kadangi paralelei su prevencinių priemonių taikymu gali atsirasti ir kiti veiksniai, kurie nulems pokyčius, todėl stebint teigiamą efektą reikia paneigti kitus galimus veiksnius turėjusius įtakos, tačiau nesusietus su įgyvendinama prevencine priemone.

Šiuos elementus efektyvumo vertinimui nurodo ir L. W. Sherman ir D. Gottfredsonas, kurie parengė tyrimo apklausos lapą, leidžiantį susidaryti išsamų tyrimo vaizdą. Apklausos lape formuojami tokie klausimai kaip:

1) ar buvo sudaryta kontrolinė grupė;
2) ar buvo parinkti kontroliniai kintamieji ir atsižvelgta į juos;
3) nubyrėjimo poveikio kontrolė;
4) ar buvo kontroliuojamas poveikio stabilumas;
5) gautų rezultatų statistinė kontrolė.

Tokių klausimų ir minėtų elementų analizė padeda nepraleisti nei vieno efektyvumo vertinimo aspekto.

Siekiant pasiekti veiksmingo rezultatą, prevencinė priemonė turi būti ne tik sukurta atsižvelgiant į nurodytus elementus, bet ir kryptingai nukreipta. Prevencinės priemonės skirtos rizikos grupės vaikams gali būti įgyvendinamos skirtingos sferose, atsižvelgiant į rizikos veiksnius.

Pirmoji rizikos veiksnių aplinka yra šeima. Prevencinės priemonės įgyvendinamos šeimoje gali būti bendros ir tikslinės.

Bendrosios prevencinės priemonės skiriamos šeimai turėtų būti tos kurios ją sustiprina. Stiprioje šeimoje vaikams yra skiriamas reikiamas dėmesys bei auklėjimas, vyrauja gera fizinė ir psichinė šeimos narių sveikata. Šeima sugeba sulaikyti savo narį nuo nusikaltimo, o nusikaltus šeimos nariui sugeba tai išgyventi. Prieš skiriant prevencines priemones reikia išsiaiškinti priežastys dėl kurių šeimai reikalinga pagalba. Prevencinės priemonės skirtos rizikos grupės vaikų šeimoms gali būti vykdomos:

1) skiriant finansinę paramą, kai šeimos pajamos neviršija minimalaus dydžio;
2) vykdant pedagoginį darbą ir konsultacijas tais atvejais, kai šeimai reikia pagalbos sprendžiant auklėjimo problemas arba šeima stokoja žinių buities, auklėjimo,

higienos, santykių sferose bei teikiant informaciją apie nusikaltimų priežastis ir prevenciją;

3) skiriant šeimos kontrolę, tais atvejais kai šeimoje yra nepalanki aplinka, tėvai piktnaudžiauja alkoholių ar narkotinėmis medžiagomis;

4) skiriant psichologines treniruotes ir psichoterapiją.

Nėra tikslinga laukti kol problema šeimoje atsiras ir šeima bei vaikas bus priskirtas rizikos grupei. Šeimai gali būti suteikiamos žinios, kurios bus panaudotos užkardyti delinkventinį elgesį ir jo pasekmes. Nuo šeimos labiausiai priklausys kaip vaikas socializuosis ir adaptuosis visuomenėje todėl šeimai būtina pagalba iš įvairių institucijų.

Vertinant prevencinę priemonę apsilankymą šeimose buvo atlikti tyrimai, kurių metu buvo nustatyta, kad apsilankymai, nepriklausomai nuo to kokie asmenys lankosi šeimose (mokytojai, psichologai, medikai, socialiniai darbuotojai ar kt,) turi teigimą prevencinį antikriminogeninį poveikį.[56]

Kita svarbi vaiko aplinka, kuri įtakoja asmenybės formavimąsi yra mokykla. Mokyklose taip pat ganėtinai dažnai vykdoma prevencinė veikla, nukreipta į mokyklos mokinių nusikaltimų prevenciją. Tačiau dažniausiai prevencinių priemonių tikslinė grupė yra visi mokiniai, neišskiriant rizikos grupės vaikų, kaip labiau linkusius nusikalsti, išskyrus tuos atvejus kai tarp mokinio ir pedagogo vyksta individualūs pokalbiai. Mokyklos bendruomenė yra unikalus socialinis subjektas, kadangi ji vienoje vietoje sujungia visiškai skirtingus žmones. Mokykla savo veikla turi atlikti apsauginę funkciją nuo kriminogeninių veiksnių. Būtent mokykloje pasireiškia delinkventinio elgesio požymiai. Todėl prevencinės priemonės turi būti tinkamai įvertinamos atsižvelgiant į esamas ir būsimas problemas. Mokykla gali įgyvendinti įvairias prevencijos formas:

1) teikti verbalinę informaciją – vesti paskaitas, pokalbius su mokiniais, konsultacijas, kuriuose gali dalyvauti įvairių institucijų atstovai;

2) diskusijas – kurių metu mokiniai tarpusavyje aptars prevencijos temas;

3) mokymą – kuriuo metu ugdys socialinius įgūdžius;

4) kontrolę – ugdančią tinkamą ir visuomenei priimtiną elgesio formą;

5) skatinimą ir baudimą – sukuriant sistemiškumą skatinantį bausmės suvokimą už prasižengimą ir atvirkštinį efektą.

Prevencija mokykloje turi pačių įvairiausių rūšių. Pastaruosius dešimtmečius tyrinėjant mokyklinės prevencijos veiksmingumą buvo išskirta nedidelė grupė prevencinių metodų, kurių

[56] Richard E. Tremblay, and Wendy M. *Craig Developmental Crime Prevention,* (Chicago: University of Chicago Press.), https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/449231;

veiksmingumu neabejojama. Tačiau svarbiausias tyrimų rezultatas buvo tai, kad paaiškėjo faktas įrodantis, kad dauguma iš taikomų metodų neturi aiškaus poveikio. Savaime suprantama, kad prevencija yra naudinga mokyklai ir ten besimokantiems mokiniams. Mokyklos kolektyvo gebėjimų spręsti problemas ugdymas yra naudinga mokyklai, mažina delinkventinio elgesį mokinių tarpe, tačiau tyrimų metu nustatyta, kad mokyklą galima gerinti ir negerinant bendruomenės. Taip atlikti tyrimai leido abejoti švietimo, kaip prevencinės priemonės, veiksmingumu. Mokyklos bendruomenėje svarbi ir bendraamžių įtaka, kuri gali ne tik stiprinti prevencijos veiksmingumą, bet ir atvirkščiai gali skatinti mokinius, ypač paauglius burtis ir veikti priešingai normoms, ypatingai neužimto laisvalaikio metu.

Laisvalaikio organizavimas yra svarbi mokyklos organizuojama prevencinė priemonė. Botvin G. Batson H., Hasen W. ir kiti autoriai 1990-1991 metais nustatė kad laisvalaikio užimtumas nesumažins nusikaltimo padarymo tikimybės. Tačiau Gottfredson D. įrodė, kad nors laisvalaikio užimtumas nėra atskira veiksminga prevencinė priemonė, tačiau ji yra veiksminga pagalbinė priemonė antikriminogeninių įgūdžių formavimuisi.

Atsižvelgiant į jau egzistuojančią ir labai aiškiai apibrėžtą veiksmingumo ir efektyvumo nustatymo metodiką, aktualu apžvelgti prevencinio darbo organizavimą ir vykdymą Lietuvoje. 2005 m. V. Justickis, S. Justickaja ir A. Čepas Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijai parengė Nusikaltimų prevencijos vertinimo metodiką. Metodikoje nurodyti visi aptarti veiksmingumo vertinimo elementai - problemos formulavimo tikslumas ir konkretumas, problemos masto apibūdinimas, problemos pastovumo apibūdinimas, rodiklių parinkimas ir apibūdinimas, neigiamų padarinių, reiškinio kuriam skiriama prevencija, nustatymas, alternatyvių būdų problemai spręsti nagrinėjimas, finansinių išlaidų apskaičiavimas, rezultatų planavimas, galutinis tikslų nustatytas ir veiksmingumo kontrolė nustatytas įgyvendinus prevencinę priemonę. Programoje nurodoma, kad prevencinė priemonė įgyvendinimo metu gali būti vertinama ir tarpiniam rezultatui. Įgyvendintos programos įvertinimas turi būti atliekamas analizuojant ataskaitą, kurioje pateikiami įgyvendinimo rezultatai. Galutinis vertinimas turi nurodyti kokį poveikį padarė atlikta prevencinė priemonė. Prevencinės priemonės vertintojui nurodyta, kad pagal jam suformuluotus uždavinius, jis turi nustatyti ar programoje buvo numatytos veiksmingumo užtikrinimo priemonės ir ar jos buvo įgyvendintos. Jei ne visos priemonės buvo įgyvendintos - kokias tai turėjo pasekmes rezultatui. Vertinimas rekomenduojamas atlikti keliais etapais. Pirmajame etape vertinama ar buvo numatytos veiksmingumo užtikrinimo priemonės bei ar buvo atliktas programos vertinimas veiksmingumo požiūriu. Jam esant, vertintojas naudodamasis ankstesnio vertinimo medžiaga, įvertina numatytas

veiksmingumo priemones, o neesant ankstesnio veiksmingumo vertinimo, vertintojas atlieka vertinimą, siekdamas nustatyti ar programa buvo parengta laikantis visų nurodytų veiksmingumo reikalavimų. Sekantis etapas atliekamas tikrinant buvo realizuotos visos numatytos priemonės. Trečias etapas atliekamas nustatant pasekmes, kilusias dėl nukrypimo nuo nurodytų veiksmingumo reikalavimų. Atsižvelgiant į gautus rezultatus pateikiami siūlymai tobulinti priemones.[57]

Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija, siekdama veiksmingai įgyvendinti iniciatyvas nusikaltimų prevencijos srityje, taip pat paskelbė apie „Beccaria“ projektą. Projektas numato 7 žingsnių eigą prevencinio darbo efektyvumo užtikrinimui:

1) problemų nustatymas ir apibūdinimas;
2) priežasčių identifikavimas;
3) tikslų nusakymas;
4) galimų sprendimo būdų atskleidimas;
5) projekto plano kūrimas ir įgyvendinimas;
6) poveikio vertinimas;
7) dokumentacija ir apibendrinimas.[58]

Pastebėta, kad praktikoje nėra vadovaujamasi nei „Beccaria“ projekto nuostatomis, nei nusikaltimų prevencijos vertinimo metodika. Analizuojant Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų tinklapyje pateiktų tyrimų ir analizių duomenys, matoma kad pateikti duomenys yra pasenę, taip pat pastebėta, kad tyrimai, su rizikos grupės vaikais ar prevenciniu darbu, nukreiptu šiai rizikos grupei, nebuvo atliekami.[59] (Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos tinklapio skiltyje „Tyrimai ir analizės“ yra nurodyta nukreipiamoji nuoroda dėl atliktų tyrimų ir analizių į Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos tinklapio skiltį „Tyrimai ir analizės“, tačiau jokie duomenis minėtoje nuorodoje nėra patekti.).[60]

S. Justickaja 2011 m. atliko nusikaltimų prevencijos veiksmingumo tyrimus, kuriais buvo siekiama nustatyti, ar projektų rengimas ir jų rezultatų vertinimas grindžiamas šiuolaikiniais nusikaltimų prevencijos veiksmingumo užtikrinimo reikalavimais ir metodais Lietuvoje. Tyrimų metu iš viso buvo išanalizuoti 132 projektai per 2006–2009 m. Analizė buvo atliekama pagal

[57] Viktoras Justickis, Svetlana Gečienė, Algimantas Čepas *Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programų ir priemonių veiksmingumo vertinimo metodika*, (Vilnius: VRM, 2005), https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Metodikos/Vertinimometodika2005.pdf;
[58] Vidaus reikalų ministerijos tinklapyje paskelbtas projektas http://vrm.lrv.lt//uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/BECCARIA.pdf;
[59] Vidaus reikalų ministerijos tinklapyje paskelbta informacija, žiūrėta 2018 m. kovo 16 d., http://vrm.lrv.lt/lt/teisine-informacija/tyrimai-ir-analizes;
[60] Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos tinklapyje nurodyta informacija, žiūrėta 2018 m. balandžio 3 d., https://www.ird.lt/lt/teisine-informacija/tyrimai-ir-analizes;

specialiai parengtą klausimyną, kuris apėmė dešimt vertinimo parametrų ir kiekvienas iš jų atspindėjo tam tikrą veiksmingumo užtikrinimo principą.

Atlikus tyrimą nustatyta, kad Lietuvai dar toli iki įrodymais grindžiamos nusikaltimų prevencijos standartų. Prevencinio darbo rengėjai praktiškai nesiima jokių šiuolaikinio mokslo teikiamų priemonių projektų veiksmingumui užtikrinti. Atliekant tyrimą buvo išanalizuoti nusikaltimų prevencijos projektų finansavimo sąlygų teisinis reglamentavimas, nusikaltimų prevencijai skirta informacinė metodinė literatūros ir vyraujančios nusikaltimų prevencijos dalyvių nuostatos veiksniai. Tyrimas parodė, kad skatinti nusikaltimų prevencijos persiorientavimą pagal šiuolaikinius prevencijos mokslo reikalavimus, užtikrinant prevencijos projektų veiksmingumą, netikslinga. Dauguma prevencijos dalyvių nepriima šiuolaikinio mokslo reikalavimų dėl nesupratimo ir įsitikinimo, kad prevencija yra praktinis dalykas, kurioje svarbi asmeninė patirtis institucijai, o ne mokslinės žinios, bei įsitikinimas kad prevencija veiksminga tik dėl savo tikslo - sumažinti nusikalstamumą. Nustatyta, kad prevencijos subjektai, lėtą prevencijos pažangą sieja su nepakankamu finansavimu, neįžvelgdami savo motyvacijos veiksmingumo užtikrinimui neturėjimo. Tyrimo metu atliktos apklausos pagrindė faktą, kad prevencijos tobulinimo stabdžiai nėra nuo subjektų nepriklausantys veiksniai.[61]

2012 m. Alfredas Kiškis ir Aušra Kuodytė atliko nusikalstamumo prevencijos programų rengimo tyrimą. Tyrimo metu buvo nagrinėjamos 49 nacionalinės nusikalstamumo programos, parengtos Lietuvoje 1993-2010 metais. Buvo nagrinėjama, ar programos atitinka rengimo principus ir metodinius reikalavimus, bei programų rengimo pokyčiai, atsirandantys bėgant laikui. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad tik 20 (41 proc.) tirtų nusikalstamumo prevencijos programų atitinka pusei ir daugiau išnagrinėtų kriterijų. Analizuojant tyrimo rezultatus, matoma, kad buvo vykdomos prevencinės programos nukreiptos į rizikos grupės vaikus, tokios kaip Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinė programa (veiksmingumo kriterijus atitiko 44 proc.), Vaikų ir jaunimo socializacijos programa (veiksmingumo kriterijus atitiko 81 proc.), Nacionalinė vaikų dienos centrų 2005–2007 metų programa (veiksmingumo kriterijus atitiko 50 proc.), Nepilnamečių užimtumo ir jų nusikalstamumo prevencijos gerinimo programa (veiksmingumo kriterijus atitiko 6

[61] Svetlana Justickaja *Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityvios prie įrodymais grindžiamos*, (Vilnius: Teisės institutas, 2011), 81-103, http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2011-1-justickaja.pdf;

proc.), Nepilnamečių justicijos programa (2004–2008 metais veiksmingumo kriterijus atitiko 81 proc.).[62]

Daroma išvada, kad siekiant nustatyti veiksmingumą, svarbu tinkamai panaudoti nurodytus veiksmingumo užtikrinimo reikalavimus. Veiksmingumo reikalavimų laikymasis ar nesilaikymas veikia programų rezultatus. Jos gali būti nesėkmingos dėl to kad nebuvo laikomasi reikalavimų veiksmingumui užtikrinti, arba apgaulingai atrodyti sėkmingomis, tik dėl to, kad vykdymo metu buvo pasiektas norimas rezultatas bet nebuvo atkreiptas dėmesys į dalyvių nubyrėjimą ar į kitus elementus. Prevencinio darbo įvertinimas suteikia galimybę pakoreguoti prevencinę priemonę jeigu ji yra neveiksminga, ar nepakankamai veiksminga, arba nustačius kad prevencinė priemonė yra neveiksminga ir jos koregavimas nėra tikslingas jos atsisakyti.

2.2. Subjektai, įgyvendinantys prevencinį darbą su rizikos grupės vaikais ir jų vykdomų priemonių analizė

Kiekvienos priemonės įgyvendinimo rezultatui didelį poveikį turi įgyvendinančios institucijos. Literatūroje prevencinės veiklos subjektai klasifikuojami pagal jų kompetenciją į keturias grupes: pirmajai (*individualiojo lygio*) grupei priklauso subjektai, dirbantys prevencinį darbą su konkrečiais žmonėmis arba besirūpinantys atskirų nusikaltimų prevencija. Antrajai grupei (*socialinių grupių lygis*) priklauso subjektai, dirbantys prevencinį darbą įmonių, įstaigų, organizacijų, mokymo įstaigų kolektyvuose, nedidelėse gyvenvietėse, miesto mikrorajonuose ir kt. Trečiajai (*regioninio-šakinio lygio*) grupei priklauso subjektai, kurie dirba prevencinį darbą atskiro administracinio-teritorinio vieneto (miesto, rajono) mastu arba tam tikros ūkio ar socialinės-kultūrinės veiklos sferoje. Ketvirtajai grupei (*bendrasocialinis lygis*) priklauso subjektai, kurie atlieka prevencinį darbą visos Respublikos mastu.[63]

Pagrindiniai subjektai įgyvendinantys prevencinį darbą Lietuvoje yra Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (Lietuvos Vyriausybės pagrindinė institucija, atliekanti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo sričių valstybės valdymo funkcijas ir įgyvendinanti šiose srityse valstybės politiką), kurios veiklos sritys yra vaiko teisių apsauga,

[62] Alfredas Kiškis, Aušra Kuodytė *Nusikalstamumo prevencijos programų rengimo Lietuvoje tyrimas*, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012), 771–801;
[63] Jurijus Bluvštenas *Kriminologija*, (Vilnius: Pradai. 1994), 153-154;

socialinė parama, globa ir kt., bei Lietuvos policija, kurios vienas iš pagrindinių uždavinių yra nusikaltimų užkardymas ir kitų teisės pažeidimų prevencija, socialinė pagalba gyventojams, žmogaus teisių ir laisvių apsauga, viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo užtikrinimas, nusikaltimų bei kitokių teisės pažeidimų prevencija.[64]

Svarbus vaidmuo prevenciniame darbe su rizikos grupės vaikais atitenka ir Vaikų teisių apsaugos tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, kuri yra valstybinė įstaiga, įsteigta Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu ir finansuojama iš Lietuvos valstybės biudžeto. Jos paskirtis – įgyvendinti pagrindines Vaiko teisių konvencijos nuostatas, ginti vaikų teises, organizuoti ir koordinuoti rajonų (miestų) vaikų teisių apsaugos tarnybų darbą. Ši institucija tiesiogiai rūpinasi vaikų teisių apsauga, atsako už vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių įstatymų bei kitų teisės aktų vykdymo organizavimą, kontrolę bei priežiūrą. Nacionaliniu lygmeniu visų institucijų veiklą koordinuotų Vaikų teisių apsaugos tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, o vietos lygmeniu – rajonų (miestų) vaikų teisių apsaugos tarnybos. Vaiko teisių apsauga vietos savivaldos institucijose garantuojama ir vykdoma per savivaldybių Tarybas, vietos savivaldos vykdomąsias institucijas, vaiko teisių apsaugos tarnybas, policijos pareigūnus, švietimo skyrius, vietos darbo biržas ir kitas institucijas. Savivaldos institucijos rengia ir įgyvendina vaikų teisių apsaugos, jų užimtumo, teisių pažeidimų prevencijos programas bei priemones savo teritorijoje. Atsižvelgiant į prevencinio darbo efektyvumo svarbą, akcentuotina rajonų vaikų teisių apsaugos tarnybų koordinacinė veikla rajonuose (miestuose). Rajonuose ir miestuose turėtų vykti pagrindinis darbas rengiant bei įgyvendinant prevencijos programas bei priemones. Šį darbą vietos lygmeniu turėtų koordinuoti rajonų (miestų) vaikų teisių apsaugos tarnybos. Informacija apie vaikus, kuriems reikalinga globa, šeimas, kurios nori ir gali globoti vaikus, bei visą reikalingą dokumentaciją rengia, o vėliau stebi, organizuoja tinkamą paramą ir konsultuoja globėjų šeimas rajonų ir miestų Vaikų teisių apsaugos tarnybos.

Be išvardintų pagrindinių prevencinio darbo kūrimo ir įgyvendinimo subjektų, paminėtini kiti subjektai, tokie kaip ugdymo institucijos, kurias lanko rizikos grupės vaikai, nevyriausybinės organizacijos, dienos centrai, policijos rėmėjai.

Siekdami efektyvaus prevencinio darbo rezultato, minėtų institucijų bendradarbiavimas yra būtinas, o institucijų darbuotojai turi būti tinkamai paruošti darbui su įvairaus būdo ir skirtingose gyvenimo situacijose atsidūrusiais vaikais, todėl jų paruošimas ir kvalifikacijos kėlimas turi vykti

[64] Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.CA89372D00AA;

nuolat ir nepertraukiamai. Subjektai, kuriantis ir vykdantys prevencinį darbą su rizikos grupės vaikais, turi būti suinteresuoti pasiekti veiksmingumo rodiklio.

Siekiant nustatyti prevencinių programų ar priemonių skirtų rizikos grupės vaikams 2017-2018 m. mastą, buvo analizuojamas teisės aktų registras, teisės portalas „Infolex,[65]“ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos,[66] Lietuvos policijos teikiami duomenis.

2016 m. liepos 14 d. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministras, Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministras, Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministras ir Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministras patvirtinimo bendro darbo su šeimomis tvarkos aprašą. Aprašas nustato pagalbos socialinės rizikos šeimoms, įskaitant ir besilaukiančias vaikų, organizavimo ir teikimo pagrindinius principus, bendro darbo su šeimomis, įskaitant prevencijos priemonių, organizavimo tvarką savivaldybėse, subjektus, dalyvaujančius dirbant su šeimomis, vaiko atvejo peržiūros organizavimą, pagalbos šeimai ir vaikui planavimą, socialinio darbo ir kitų institucijų, įstaigų ir organizacijų darbo su šeimomis specifiką, vaiko teisių apsaugos užtikrinimo priemonių ir socialinių paslaugų šeimoms teikimo bei organizavimo stebėseną. Apraše numatytas šeimos individualizavimo ir pagalbos diferenciacijos – pagalba ir paslaugos šeimai teikiamos laikantis nuostatos, kad kiekviena šeima ir jos pagalbos paslaugų poreikis yra individualūs.[67] Vadovaujantis minėtu įsakymu savivaldybėse kuriami aprašai numatantys bendrus tvarkos aprašus dirbant su rizikos grupės šeimomis. Visi susiję teisės aktai nukreipia prevencinį darbą į rizikos grupės šeimas, neišskiriant darbo su rizikos grupės vaikais.

Taip pat Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija yra parengusi darbo su socialinės rizikos šeimomis metodines rekomendacijas, skirtas specialistams, organizuojantiems ir vykdantiems socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis. Metodinių rekomendacijų tikslas – pateikti specialistams siūlymus, kaip padėti socialinės rizikos šeimai, išgyvenančiai socialinę

[65] Teisės portalas „Infolex“, žiūrėta 2018 sausio 3 d., http://www.infolex.lt/portal//start.asp?pzd=rizikos+grup%EBs+vaikai&act=search&kur=0;
[66] Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos tinklapis, žiūrėta 2018 balandžio 5 d., http://www.vaikoteises.lt/naujienos/naujienos/visas-paketas-naujoviu-vaiko-teisiu-apsaugos-srityje-dar-daugiau-ju-laukia-siemet.html;
[67] Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro, Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministro įsakymas dėl Bendro darbo su šeimomis tvarkos aprašo patvirtinimo, TAR, https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/3ad912404d9111e6b72ff16034f7f796;

psichologinę krizę, spręsti problemas, taikant prevencines ir intervencines priemones.[68] Atsižvelgiant į šias rekomendacijas savivaldybės rengia socialinio darbo su socialinės rizikos grupės šeimomis aprašus. Kelmės rajono savivaldybė,[69] Kėdainių rajono savivaldybė,[70] Širvintų rajono savivaldybė,[71] Panevėžio rajono savivaldybė,[72] Vilkaviškio rajono savivaldybė,[73] Kalvarijos savivaldybė socialinio darbo su socialinės rizikos grupės šeimomis aprašuose[74] nurodo prevencinį darbą vykdyti taip pat tik su rizikos grupės šeimomis, neišskiriant tikslinės grupės – vaikų, augančių šiuose namuose. Tačiau Vilniaus miesto savivaldybė, nukrypusi nuo standartinių aprašų, 2013 m. patvirtino Vaiko gerovės plėtros 2013–2020 metų strategiją, kurios paskirtis – sukurti vaiko gerovę užtikrinančių paslaugų ir priemonių sistemą, kuri sudarytų palankias sąlygas vaikui augti saugioje aplinkoje ir gauti reikiamą pagalbą Vilniaus mieste. Strategija yra parengta remiantis statistiniais duomenimis ir nukreipta į visas problemines sritis (rizikos šeimų ir šiuose šeimose augančių vaikų skaičių, vaikų likusių be globos skaičių, privalomojo sveikatos draudimo fondo informacinės sistemos duomenis apie sergamumą, delinkventinio elgesio (alkoholio vartojimo, rūkymo, smurto ir kt.) rodiklius, švietimo įstaigų pateiktus duomenis). Rengiant strategiją buvo numatyta veikla nukreipta į vaikų globą, rūpybą, sveikatą ir švietimą. Atskiras dėmesys skiriamas darbui su mažiau galimybių turinčiais paaugliais, kurie priklauso labiausiai rizikos veikiamai grupei. Taip pat pabrėžtina, kad rengiant strategiją yra numatyti siektini rezultatai, tokie kaip prevencinės paslaugos šeimoms teikimas, siekiant užtikrinti geriausius vaiko interesus, siekis užtikrinti vaiko globos ir rūpybos šeimoje prioritetą, nustatant vaiko globą ar rūpybą šeimoje, šeimynoje arba įvaikinant

[68] Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FBF4632540F9;

[69] Kelmės rajono savivaldybės tarybos sprendimas dėl socialinio darbo su rizikos ir stebimomis šeimomis Kelmės rajono savivaldybėje tvarkos aprašo patvirtinimo, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/47c76cc0d94911e583a295d9366c7ab3;

[70] Kėdainių rajono savivaldybės tarybos sprendimas dėl Kėdainio rajono savivaldybės socialinio darbo su rizikos šeimomis tvarkos aprašo patvirtinimo, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/dc877f80d60b11e583a295d9366c7ab3;

[71] Širvintų rajono savivaldybės tarybos sprendimas dėl prevencinio darbo su šeimomis, auginančiomis vaikus Širvintų rajono savivaldybėje tvarkos aprašo patvirtinimo, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/5ed37590a7d411e5be7fbe3f919a1ebe;

[72] Panevėžio rajono savivaldybės tarybos sprendimas dėl socialinio darbo su rizikos ir stebimomis šeimomis ir vaikais Panevėžio rajono savivaldybėje tvarkos parašo patvirtinimo, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/a0a6574094dc11e5a6f4e928c954d72b;

[73] Vilkaviškio rajono savivaldybės tarybos sprendimas dėl Vilkaviškio rajono savivaldybės socialinio darbo organizavimo socialinės rizikos šeimoms tvarkos aprašo patvirtinimo, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e2157c10f3b011e4927fda1d051299fb;

[74] Kalvarijos savivaldybės tarybos sprendimas dėl prevencinio darbo su šeimomis, auginančiomis vaikus Kalvarijos savivaldybėje tvarkos aprašo patvirtinimo, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/151e30f0e7d411e38557d238694e3fc9;

vaiką, specialistų, dirbančių vaiko gerovės srityje, kvalifikacijos tobulinimas, vaiko saugios aplinkos ir palankios kūrimas ir teisių užtikrinimas. Numatyti strategijos vertinimo kriterijai, tokie kaip:

1. dalyvaujančių vaikų skaičiaus bei paslaugų ir priežiūros vaikams suteikimo skaičius;
2. šeimų, kurioms buvo suteiktos kompleksinės paslaugos, skaičius;
3. asocijuotų nevyriausybinių organizacijų, dirbančių vaiko gerovės srityje, skaičius;
4. socialinių darbuotojų, dirbančių su socialinės rizikos šeimomis, bei minėtų darbuotojų patobulinusių kvalifikaciją skaičius;
5. institucinėje globoje mažėjantis vaikų skaičius;
6. atliktų priemonių, kontroliuojant, ar mokyklų teritorijose ir šalia jų esančiose vietose nepažeidžiami draudimai, susiję su psichoaktyviomis medžiagomis, skaičius;
7. mokyklų, kuriose įdiegtos vaizdo stebėjimo kameros, aptverta teritorija, įdiegtos įėjimo ir pamokų lankomumo kontrolės sistemos, skaičius.[75]

Nagrinėjamoje strategijoje nėra tiksliai apibrėžto prevencinio darbo priemonių, tačiau išskiriama tikslinė grupė – vaikai.

Analizuojant Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sritį reguliuojančius teisės aktus susijusius su prevenciniu darbu su rizikos grupės vaikais, pastebima kad dauguma teisės aktų iki 2014 m. buvo pakeisti arba nebegaliojantys, pasibaigus numatytam jų įgyvendinimo terminu. Kaip pavyzdys, 2009 - 2014 m. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įgyvendinta programa „Rizikos grupės vaikai ir jaunimas.“[76] Programa buvo finansuojama Europos ekonominės erdvės finansinio mechanizmo programos ir Norvegijos paramos lėšomis. Programa buvo vertinama pagal šiuos vertinimo kriterijus:

1. ekonominių ir socialinių skirtumų mažinimas Europos ekonominėje erdvėje, stiprinti dvišalius santykius tarp Lietuvos Respublikos ir kitų valstybių vykdančių minėtą programą;
2. rizikos grupės vaikų ir jaunimo gerovės gerinimas;
3. dvišalių santykių stiprinimo veiklos aiškumas, apibrėžtumas, realumas;
4. veiklos biudžeto pagrįstumas, subalansuotumas ir realumas, planuojamų išlaidų reikalingumas.

Skelbiami pasiekti rezultatai Lietuvoje: įsteigta ir renovuota 18 – vaikų dienos centrų (15-oje savivaldybių), 11 – atvirų jaunimo centrų (10-yje savivaldybių), 5 – vaikų dienos centrai su

[75] Vilniaus miesto savivaldybės tarybos vaiko gerovės plėtros 2013-2020 metų strategija, https://www.vilnius.lt/vaktai2011/Defaultlite.aspx?Id=3&DocId=30224601;
[76] Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, žiūrėta 2018 m. balandžio 1 d., https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/programa-rizikos-grupes-vaikai-ir-jaunimas;

atviromis jaunimo erdvėmis. Taip pat patobulinta 380 darbuotojų ir savanorių, dirbančių vaikų dienos centruose ir atviruose jaunimo centruose, kvalifikacija bei pakelta 280 specialistų, dirbančių su vaikais, patyrusiais seksualinę prievartą, kompetencija. 2016 m. birželio 3 d. atidarytas Vaikų, nukentėjusių nuo seksualinės prievartos pagalbos centras. Taip pat parengta metodinė medžiaga darbui su vaikais, nukentėjusiais nuo seksualinės prievartos bei sukurta „Šeimos įgalinimo paslauga," kurią teikia vaikų dienos centrai.[77]

Analizuojant aktualius duomenis, t. y. 2017 m. veikusius dienos centrus, kuriose laisvalaikį galėtų praleisti rizikos grupės vaikai, pastebėta, kad vaikų dienos centrai dažniau yra steigiami vidurio ir pietinėje Lietuvos dalyse (Kauno, Vilniaus ir Marijampolės apskrityse). Vaikų dienos centrų skaičius didėja artėjant prie Lietuvos didmiesčių. Daug mažiau įsteigtų vaikų dienos centrų yra Birštono, Joniškio rajono, Kalvarijos, Kupiškio rajono, Pagėgių, Palangos miesto, Panevėžio rajono, Skuodo rajono, Šilalės rajono, Šilutės rajono, Utenos rajono ir Zarasų rajono savivaldybių teritorijose. Šiose savivaldybėse veikia tik po vieną vaikų dienos centrą[78]. Neringos savivaldybėje šiuo metu nėra nė vieno vaikų dienos centro, tačiau čia auga tik vienas vaikas socialinės rizikos šeimoje. Duomenys, nurodantys kad vaikų dienos centrai labiau paplitę miestuose, rajonų centruose ir kitose didesnėse gyvenvietėse leidžia daryti prielaidą, kad vaikams, gyvenantiems sunkiau pasiekiamose ir nutolusioje vietovėse, galimybės socializuotis yra ribotos, o socialinės rizikos šeimose augantiems vaikams teikiama ribota arba neteikiama socialinė priežiūra. Taip pat pabrėžtina, kad ir vaikų priskirtų rizikos grupei, skaičius tokiuose vietovėse yra mažesnis.

Šiuo metu Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija vykdo tęstinį veiksmų planą „Dėl vaiko gerovės." Paskutinis patvirtintas etapas numatytas 2016-2018 metais.[79] Veiksmų plano tikslas – atsižvelgiant į vaiko interesus ir poreikius, sudaryti prielaidas vaikui augti biologinėje šeimoje, plėtojant prevencinių ir kompleksinių paslaugų prieinamumą vaikui bei jo biologinei šeimai krizinėse situacijose ar nukentėjus nuo smurto, o netekusiam tėvų globos vaikui – sudarant tinkamas globos ir rūpybos ar įvaikinimo sąlygas, kurios atitiktų geriausius vaiko interesus bei poreikį augti šeimos aplinkoje arba aplinkoje, artimoje šeimai, tinkamai pasirengti savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje. Įgyvendinant minėtą planą numatyta organizuoti

[77] Europos ekonominės erdvės ir programų tinklapis, žiūrėta 2018 balandžio 6 d., http://www.eeagrants.lt/programos/aprasymas/programos-aprasymas/program/8;

[78] Interaktyvus vaikų dienos centrų paplitimo žemėlapis, žiūrėta 2018 m. kovo 17 d.,

http://kestas.maps.arcgis.com/apps/PublicInformation/index.html?appid=ae52913625184f879cf943b0a8657856

[79] Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tinklapyje skelbiami duomenys, https://socmin.lrv.lt/lt/teisine-informacija/teises-aktai/ministro-isakymai/vaiko-teisiu-apsaugos-sriti-reguliuojantys-isakymai;

kompleksinių paslaugų teikimą krizinėse situacijose esantiems tėvams, auginantiems vaikus, ugdant tėvų socialinius ir pozityvios tėvystės įgūdžius ir teikiant prioritetą ankstyvųjų šeimos krizių prevencijai, plėsti vaikų dienos centrų savivaldybėse veiklą, organizuoti įvairių sričių specialistų, dirbančių vaiko gerovės srityje, mokymus, parengti ir išleisti informacinius bei metodinius leidinius, skleisti vaiko gerovės aktualijas ir problemas per visuomenės informavimo priemones, akcijas, šventes, formuojant teigiamą nuomonę apie vaiko globą (rūpybą) šeimoje, šeimynoje ir įvaikinimą, skirti lėšas nevyriausybinėms organizacijoms ir kt.

Siekiami rezultatai yra prielaidų sudarymas vaikui augti šeimoje ugdant tėvystės įgūdžius vykdant prevencines priemones ir kompleksines paslaugas, aprūpinti galimybe vaiką likusį be globos gyventi šeimoje, patobulinti specialistų, dirbančių vaiko gerovės srityje, kvalifikaciją, siekiant gerinti teikiamų paslaugų kokybę ir veiksmingumą, padidinti visuomenės informuotumą apie vaiko gerovę, plėtoti tarpinstitucinį ir tarptautinį bendradarbiavimą, gerinant vaiko gerovės sistemą. Plano įgyvendinimui 2016-2018 metais skiriama 16876 tūkst, eurų.[80]

„Vaiko gerovės“ programos įgyvendinime dalyvauja ir kitas pagrindinis prevencinio darbo Lietuvoje subjektas - policija. Policija yra Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijai pavaldi institucija. Analizuojant Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos teikiamus duomenis pastebima, kad nusikaltimų prevencijai skiriama daug dėmesio, vykdomi įvairūs projektai, kurie yra kasmet apdovanojami,[81] tačiau rizikos grupės vaikai nėra išskiriami. Tokią situaciją lėmė naujojo policijos veiklos modelio įgyvendinimas. Įgyvendinant reformą buvo atsisakyta nepilnamečių reikalų pareigūnų. Juos pakeitė bendruomenės pareigūnais.

Iki naujojo policijos veiklos modelio įgyvendinimo Lietuvoje specializuoti policijos darbuotojai buvo atsakingi už nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją – nepilnamečių reikalų inspektoriai. Pagal Nepilnamečių reikalų policijos pareigūno tarnybinės veiklos instrukciją pagrindine jo funkcija buvo organizuoti ir vykdyti vaikų nusikalstamumo, narkomanijos, prostitucijos bei kitų teisės pažeidimų prevenciją bei planuoti darbą taip, kad pagrindinė jo dalis būtų skirta vaikų, padarytų teisės pažeidimų prevencijai aptarnaujamoje teritorijoje. Nepilnamečių reikalų policijos pareigūnui buvo pavesta nustatyti vaikų teisės pažeidėjų grupes, jų veiklos pobūdį, grupavimosi vietas, kitas aplinkybes, sisteminti, analizuoti ir apibendrinti vaikų nusikalstamumo bei

[80] Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl vaiko gerovės 2016-2018 metų veiksmų plano patvirtinimo, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/990f7650e6b311e5ba46c884bbd2b4fd/urysnOYrGe;

[81] Vidaus reikalų ministerijos tinklapyje paskelbta informacija: http://vrm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/viesasis-saugumas/nusikaltimu-ir-kitu-teises-pazeidimu-prevencijos-projektu-ir-bendruomeniu-iniciatyvu-gerosios-praktikos-konkursas, žiūrėta 2018 kovo-27 d.;

kitų teisės pažeidimų būklę, priežastis ir aplinkybes aptarnaujamoje teritorijoje, imtis priemonių joms šalinti, bendradarbiauti su kitų policijos tarnybų, vaikų teisių apsaugos tarnybų, savivaldos, švietimo, medicinos, kitų suinteresuotų institucijų darbuotojais, sprendžiant vaikų daromų teisės pažeidimų, narkomanijos prevencijos klausimus. Taip pat buvo nustatyta, kad nepilnamečių reikalų komisaras inspektorius aukštesnės pakopos policijos komisariatuose ir nepilnamečių reikalų vyresnysis inspektorius (inspektorius) žemesnės pakopos policijos komisariatuose planuoja vaikų teisės pažeidimų prevencijos priemones pusmečiui ir metams, sudaro prevencinių priemonių planus, kartu su suinteresuotomis institucijomis rengia vaikų nusikalstamumo bei kitų teisės pažeidimų prevencijos programas, rengia apibendrintą informaciją vietos savivaldos, kitoms suinteresuotoms institucijoms dėl vaikų padarytų nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų, teikia siūlymus gerinti jų prevenciją, dalyvauja rengiant ir įgyvendinant kartu su kitomis policijos tarnybomis, vietos savivaldos, kitomis, vyriausybinėmis ir nevyriausybinėmis institucijomis tikslines programas, kitas socialinės paskirties priemones, susijusias su vaikų teisių apsauga, jų nusikalstamumo bei kitų teisės pažeidimų, narkomanijos prevencija, kaupia pažangią vaikų nusikalstamumo, narkomanijos prevencijos patirtį, ją apibendrina.[82]

Toks tarnybinės veiklos aprašas įpareigojo pareigūnus kaupti duomenis apie rizikos grupės vaikus „Nepilnamečių, įrašytų į policijos profilaktinę įskaitą, registracijos“ žurnaluose. Žurnaluose buvo įrašomi padaryti nusikaltimai, vaikui priskirto pareigūno duomenis, o išbraukiant iš įskaitos sąrašo – to priežastis. Nepilnamečių reikalų policijos pareigūnai vedė profilaktines bylas, kuriuose buvo visi duomenys (vardas, pavardė, gimimo data, adresas, įrašymo ir išbraukimo iš įskaitos datos ir priežastys, paskirtos kardomosios priemonės) apie rizikos grupės vaiką. Taip pat nepilnamečių reikalų policijos pareigūnas pildė patvirtintą, policiją dominančio vaiko, apskaitos kortelę, kurioje užpildydavo ne tik anketinius duomenis, bet ir visą informaciją apie vaiko mokymosi ar darbo vietą, tėvus, įtėvius, brolius, seseris, nurodydavo priskyrimo prie rizikos grupės priežastį, nustatydavo ir įrašydavo rizikos grupės vaiko draugus, pomėgius, interesus, ir atliktą prevencinį darbą.

Faktiškai, kiekvienas rizikos grupės vaikas, įtrauktas į įskaitą artimai pažinojo jam priskirtą pareigūną, o pareigūnas – vaiką. Tokie santykiai lėmė, tai, kad pareigūnas, gerai pažinodamas rizikos grupei priskirtus vaikus, gavęs duomenų apie įvykdytą nusikalstamą veiką, intuityviai galėjo daryti prielaidą apie nusikalstamos veikos organizatorius ir vykdytojus. Nepilnamečių reikalų policijos pareigūnas žinodavo vietas, kur renkasi rizikos grupės vaikai ir nuolat juose lankydavosi.

[82] Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas dėl viešosios policijos prevencijos padalinio specialisto (nepilnamečių reikalų policijos pareigūno) tarnybinės veiklos aprašo patvirtinimo, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.39B2637EE67D;

Taip pat lankydavosi ir vaikų namuose, bendravo su tėvais, kaimynais. Tai leido rizikos grupės vaikam jausti stipresnę kontrolę ir ribojo galimybes nusikalsti. Nepilnamečių reikalų policijos pareigūnas buvo įpareigotas nuolat vykdyti prevencinį darbą su rizikos grupės vaikais ir palaikė ryšį su kitomis institucijomis bei įstaigomis atliekančiomis prevencinį darbą.

Tuo tarpu šiuo metu dirbančių bendruomenės pareigūnų funkcijos (jų veiklos esmė) visiškai kitokios. Jis yra prevencijos padalinio pareigūnas, kuris savo veikla (susitikimuose su gyventojais, nevyriausybinių ir privačių organizacijų atstovais) siekia įtraukti kuo daugiau visuomenės narių į viešosios tvarkos saugojimo ir savo gyvenamosios, darbo ar kitokios aplinkos saugumo stiprinimo veiklą, atlieka kitus nusikalstamų veikų ir administracinių teisės pažeidimų bendrajai ir situacijų prevencijai priskiriamus aktyvius veiksmus.[83] Bendruomenės pareigūnams pavesta formuoti prižiūrimoje teritorijoje saugią aplinką, populiarinti policijos pareigūno profesiją ir siekti didinti jos prestižą, skatinti gyventojus tapti policijos rėmėjais, burtis į saugios kaimynystės grupes, vykdyti kitas, su baudimu ar sankcijų taikymu, nesusijusias funkcijas. Tokiu būdu buvo atsisakyti skirti dėmesį rizikos grupės vaikams. Bendruomenės pareigūno dėmesys yra skiriamas bendruomenei – didesnei tikslinei grupei. Bendruomenės pareigūnai nebekaupia visų rizikos grupės vaikų duomenų, kuriuos kaupė nepilnamečių reikalų policijos pareigūnai. Praktikoje, atliekant ikiteisminius tyrimus, tyrėjai pastebi šios reformos spragas dėl to, kad nebėra analizuojamos teisės pažeidėjų grupės, jų veiklos pobūdis bei kitos aplinkybės. Bendradarbiavimas su kitomis tarnybomis sumažėjęs, kadangi bendruomenės pareigūnai reaguoja į problemas su rizikos grupės vaikais tik gavę signalą iš kitų įstaigų. Tuomet bendruomenės pareigūnai skaito paskaitas mokyklose, dalyvauja susirinkimuose, Vaiko gerovės komisijos posėdžiuose, organizuoja prevencinius renginius skirtus tabako, energetinių gėrimų, alkoholio, narkotikų vartojimo, patyčių, smurto, ir kt., tačiau jie nėra skirti tik rizikos grupės vaikams. Tai yra bendrojo pobūdžio prevenciniai renginiai.

Bendruomenės pareigūnai vadovaujasi Policijos prevencinės veiklos organizavimo aprašu patvirtintu 2017 metų pabaigoje, kuriame pateikiamos rekomendacijos dėl bendrosios, individualiosios ir situacijų prevencijos funkcijų vykdymo.[84]

Rekomenduojamos bendrosios prevencinės priemonės yra:

---

[83] Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas dėl Lietuvos policijos generalinio 2009 m. birželio 2 d. įsakymo Nr. 5-V-384 „Dėl viešosios policijos prevencijos padalinio specialisto tarnybinės veiklos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo, TAR,
https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/22650530e34211e4a4809231b4b55019;

[84] Policijos teisės aktų registrų sistema
https://www.epolicija.lt/avilys/actEXTDocumentShow?docOid=08c241c8ec8a11e7bc9aa0d55b118d35 žiūrėta 2018 balandžio 4 d.;

1. teisinis švietimas gyventojų konsultavimas teisės pažeidimų užkardymo ir policijos teikiamų paslaugų klausimais (pvz., paskaitos ugdymo ir švietimo įstaigose, susitikimai ir konsultacijos tėvams bei ugdymo ir švietimo įstaigų administracijai, individualus gyventojų konsultavimas konkrečiai paskirtu laiku arba socialinėse tinkluose bendruomenėms sukurtuose pareigūnų ar policijos komisariato paskyroje);
2. teminių renginių organizavimas ir dalyvavimas juose (pvz., policijos ir visuomenės šventės, dalyvavimas kitų institucijų ir įstaigų, žmonių organizacijų renginiuose pristatant policijos veiklą, organizuojant pažintinius informacinius renginius policijos įstaigose);
3. prevencinių projektų ir programų inicijavimas, rengimas ir įgyvendinimas (pvz., programų ir projektų, šalinančių nusikalstamumo priežastis bei sąlygas parengimas ir įgyvendinimas iš Policijos departamentui skirtų lėšų, savivaldybių finansuojamų programų ir projektų, šalinančių nusikalstamumo priežastis ir sąlygas, parengimas ir įgyvendinimas, dalyvavimas socialinių partnerių vykdomose prevencinėse programose ir projektuose);
4. bendradarbiavimas su socialiniais partneriais (pvz. susitikimai su seniūnais, seniūnaičiais, bendruomenių pirmininkais, teisėsaugos institucijų atstovais, dalyvavimas vaiko gerovės komisijų darbe, susitikimai su verslo sektoriaus atstovais);
5. informacijos teikimas (pvz. informuojant gyventojus apie kriminogeninę situaciją, vykdomas prevencines priemones, rezultatus, ekstremalius įvykius, pranešimo spaudai teikimas, socialinių tinklų paskyros administravimas, metinis rezultatų bendruomenei pristatymas, susitikimai su vietos bendruomene ir jos gyventojais);
6. visuomenės įtraukimas į prevencinę veiklą (pvz. informacijos gavimas iš bendruomenės narių, policijos rėmėjų veikla švietimo įstaigose, jų mokymų organizavimas, patruliavimas, pasitelkimas renginiuose, savanorių veiklos organizavimas, kardomųjų priemonių ir teismo įpareigojimų laikymosi kontrolė, rizikos grupės ir teistų asmenų kontrolė).

Rekomenduojamos individualiosios prevencijos priemonės yra:

1. viktimizacijos mažinimo priemonės (pvz. pagalbos teikimas, iškvietimo elektroninio įrenginio išdavimas, informacijos savivaldos institucijoms teikimas);

2. lincencijuojamos veiklos kontrolė (ginklų parduotuvių tikrinimas, ginklų laikymo sąlygų tikrinimas, prekybos pirotechnikos priemonėmis kontrolė);
3. prevencinis pokalbis arba oficialus įspėjimas;
4. informacijos rinkimas, gavimas ir apdorojimas (pvz. nusikalstamų veikų ir teisės pažeidimų analizė, aplinkos saugumo vertinimas, asmenų, kurių stebėsena yra tikslinga, sudarymas).

Rekomenduojamos situacijų prevencijos priemonės yra:

1. tikslinių policinių – prevencinių priemonių organizavimas ir vykdymas (pvz. tikslinės kontrolės ir prevencinės priemonės, trumpalaikė policinė priemonė, informacijos apie pastebėtus pavojingus reiškinius, vietas, kurių šalinimas kitos institucijos kompetencija, teikimas, agentūrinės informacijos surinkimas kriminalinės žvalgybos subjektams, neviešo pobūdžio tikslinės priemonės.)

Policijos departamentas 2017 metų ataskaitoje aptariant prevencinį darbą nurodo, kad prieš tai galiojusiame apraše jau buvo nurodytos prevencinės veiklos kryptys, nustatyti pagrindiniai prevencinės veiklos principai bei veiksmingumo vertinimo kriterijai, kas sudarė galimybes prevencinę veiklą vykdyti planingai bei efektyviai, o prevencinėse priemonėse, kurias dažniausiai vykdė bendruomenės pareigūnai, nebuvo aiškaus individualiosios ir situacijų prevencijos funkciją vykdančių subjektų atsakomybės pasiskirstymo.[85]

Policijos departamentas nurodo, kad 2017 m. tiesioginėse prevencinių projektų veiklose dalyvavo 20 769 gyventojai. Pagrindinės tikslinės gyventojų grupės, į kurias orientuotos prevencinės veiklos – moksleiviai, vaikai iš socialinės rizikos šeimų, vaikai, turintys elgesio problemų, vaikų dienos centrus lankantys vaikai, taip pat asmenys, nukentėję nuo nusikalstamų veikų, senjorai ir savisaugos iniciatyvas vykdančių bendruomenių nariai. Siekiant paskatinti jaunimą rinktis policijos pareigūno profesiją, nuo 2017 birželio 25 d. iki 2017 m. liepos 1 d. organizuota Lietuvos policijos mokyklos jaunimo stovykla „Kursantas savaitei," kurioje dalyvavo 22 vyresniųjų klasių (11–12 kl.) moksleiviai iš visos Lietuvos. 2017 m. liepos 10–23 dienomis kartu su Lietuvos šaulių sąjunga organizuota jaunųjų pasieniečių, jaunųjų šaulių, jaunųjų policijos rėmėjų, jaunųjų gelbėtojų ir Viešojo saugumo tarnybos vaikų vasaros poilsio stovykla, kurioje dalyvavo apie 200 jaunuolių. 2017 m. kovo–balandžio mėnesiais organizuoti baigiamieji 21-ojo bendrojo ugdymo mokyklų ir

[85] Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos 2018-01-19 pažyma Nr. 5-IL-545 dėl policijos veiklos:
https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/administracine-informacija/ataskaitos/Policijos%20veikla%202017%20metais.pdf;

profesinio mokymo įstaigų mokinių respublikinio teisinių žinių konkurso „Temidė“ etapai. III etape dalyvavo 50-ties mokyklų komandos, o baigiamajame IV etape varžėsi 150 dalyvių.

Pastebima, kad visuose įgyvendintose prevencinėse priemonėse dalyvavo vaikai iš rizikos grupės, bei vaikai, kurie nebuvo priskirti rizikos grupėms. Nei viena iš šių grupių nebuvo išskirta, visos prevencinės priemonės buvo vykdomos neišskiriant ir neindividualizuojant. Įgyvendinus prevencines priemones, jų rezultatai nei vienai tikslinei grupei nebuvo analizuojami, todėl nustatyti veiksmingumą ir efektyvumą galimybės nėra.[86]

Be Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir policijos, prevencinį darbą vykdo ir kiti subjektai, skatinantys rizikos vaikų užimtumą ir ugdantys jų socializaciją. Vienas iš tokių subjektų pavyzdžių yra Vilniaus miesto savivaldybės ir Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Vilniaus mieste įsteigtas Vilniaus policijos klubas vaikams ir jaunimui. Pagrindinis klubo tikslas ugdyti vaikus ir jaunimą, stengtis integruoti į visuomenę, suteikiant ir skatinant tam būtinus asmeninius ir socialinius gebėjimus, neatskiriant vaiko nuo jo gyvenamosios aplinkos, siekti, kad jo elgesys pozityviai keistųsi. Klube vykdoma pirminė prevencija – skirta vaikams, norint užkirsti kelią socialinės rizikos veiksniams – formuojant sveiką gyvenseną, ugdant atsparumą neigiamiems reiškiniams dar prieš susiduriant su jais, ankstyvoji prevencija – skirta vaikams, priklausantiems tam tikram kontingentui, kuriam būdingas padidėjęs kriminogeniškumas (vaikai, augantys nedarniose šeimose, piktnaudžiaujantys svaigiosiomis medžiagomis, rūkantys, vartojantys alkoholį), tiesioginė prevencija - skirta vaikams, kurie anksčiau elgėsi nusikalstamai arba darė administracinius ar kitokius rimtus teisės pažeidimus.[87]

Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato vadovybė priėmė sprendimą atidaryti klubo padalinį Grigiškėse. Grigiškių seniūnijos teritorija yra nutolusi nuo miesto centro, ten nepakankamas jaunimo laisvalaikio užimtumas. Klube lankosi vaikai nuo 3 iki 18 metų, kartais apsilanko ir vyresni, iš viso apie 200 vaikų, 40-60 iš jų yra priskirti rizikos grupėms. Klube veikia daugybė būrelių (muzikos studija, dailės studija, sporto būrelis ir t.t.), didžioji dalis jų nemokama remtinų šeimų vaikams. Būrelių įvairovė priklauso nuo pageidavimų bei to, kaip sekasi rasti labdaringais tikslais dirbančių specialistų. Dalis specialistų gali būti apmokami, jei yra pageidavimas tam tikram būreliui ir norintys jį lankyti sutinka mokėti už tą būrelį. Jaunimo klube dirba ir

[86] Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos 2018-01-19 pažyma Nr. 5-IL-545 dėl policijos veiklos, https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/administracine-informacija/ataskaitos/Policijos%20veikla%202017%20metais.pdf;

[87] Vilniaus policijos klubo vaikams ir jaunimui tinklapis, žiūrėta 2018 m. sausio 13 d. http://www.policeclub.lt/Apie-mus/http://www.policeclub.lt/Apie-mus/;

specialistai: narkologai, psichiatrai, psichologai, skaitomos paskaitos vaikams įvairiomis temomis, rodomi videofilmai. Taip pat numatoma galimybė pamaitinti remtinų šeimų vaikus.

Analogiškas klubas - Nepilnamečių socialinės pagalbos ir prevencijos centras buvo įsteigtas Kaune. Pagal savo kompetenciją centras dalyvavo nepilnamečių teisės pažeidimų ir nusikaltimų prevencijoje, teikė neatidėliotiną socialinę ir psichologinę pagalbą nepilnamečiams. Tačiau 2006 metais buvo likviduotas.[88]

Rizikos grupės vaikai, neturintys galimybių lankyti prevenciją vykdančius dienos centrus ar klubus, yra įtakojami vykdomu prevenciniu darbu pagrindinėse ugdymo įstaigose – mokyklose. Pedagogai, stebėdami mokinius pirmieji pamato artėjančias grėsmes ir bando jas užkirti. Kiekvienoje mokykloje vykdomi įvairūs ir skirtingi prevenciniai projektai nukreipti į iškilusias situacijas. Dažniausiai prevencinis darbas nukreiptas į mokyklos lankomumo, patyčių prevenciją, blogo elgesio prevenciją, rūkymo, alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimo prevenciją. Įgyvendinant prevencinį darbą siekiama paskatinti vaikus sveikos gyvensenos, taisyklingos mitybos, teigiamo elgesio normų laikymosi. Visose mokyklose prevencinis darbas yra skiriamas visiems mokiniams, todėl vaikams, iš rizikos grupės šeimų netenka jausti ,,kitokiems,“ kas galėtų lemti jų pasipriešinimą prevencinėms priemonėms. Dažniausiai mokyklose įgyvendinta prevencinė priemonė nėra vertinama pagal metodinius nurodymus, ir pasitikima tik gautais statistiniais rezultatais.

Apibendrinant pateiktus duomenis apie prevencinių priemonių įgyvendinimą, darytina išvada, kad Lietuvoje prevenciniam darbui išimtinai su rizikos grupės vaikais yra skiriamas mažesnis prioritetas nei prevenciniam darbui su rizikos grupės šeimomis. Nustatyta, kad mokslininkų analizuotos visų sričių prevencinės priemonės buvo rengiamos neatsižvelgiant į numatytus metodinius nurodomus ir rekomendacijas, jas įgyvendinant nebuvo atliekamos patikrinimo procedūros, o įgyvendinus nebuvo atliekami veiksmingumo bei efektyvumo vertinimai.

Visų rekomenduojamų prevencinių priemonių įgyvendinimo forma, būdai, sąlygos, kiekis, trukmė ir kiti elementai yra kiekvieno subjekto individualaus darbo ir vidinių resursų reikalas, todėl vykdomas prevencinis darbas yra labai skirtingas kiekvienoje teritorijoje.

Vertinant Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos teikiamus duomenis pastebėtina, kad nusikaltimų prevencijai skiriama daug dėmesio, vykdomi įvairūs projektai, dažniausiai

[88] Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas dėl Kauno miesto vyriausiojo policijos komisariato nepilnamečių socialinės pagalbos ir prevencijos centro likvidavimo plano patvirtinimo ir komisijos likvidavimo planui įgyvendinti sudarymo, TAR,
https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.90DC131DB5EF/HWLkJlMIfZ;

orientuoti į bendrąją prevenciją, neišskiriant rizikos grupės vaikų, t. y. tos grupės, kurį potencialiai turi didesnę tikimybę padaryti nusikalstamas veikas. Bendruomenės pareigūnai, įvykdę prevencinę priemonę, neatlieka jos veiksmingumo ir efektyvumo analizės, duomenis nėra sisteminami nacionaliniu lygmeniu ir neturi visuomenės viešos prieigos.

Lietuvos Respublikos Sveikatos ir darbo apsaugos ministerijos duomenų analizė rodo, kad yra skiriamas dėmesys socialinės rizikos šeimoms, vaikų teisų apsaugai, globai, jaunimo politikai, užimtumui ir vykdomi įvairūs projektai, dažniausiai orientuoti į bendrąją prevenciją, tačiau nėra taikomas išimtinai rizikos grupės vaikams. Lietuvos Respublikos Sveikatos ir darbo apsaugos ministerijos ir jai pavaldžių institucijų darbuotojai, įgyvendinantis prevenciją, atlieka anketinius (šabloninius) įvykdyto darbo tyrimus. Įgyvendinto prevencinio darbo veiksmingumo bei efektyvumo vertinimai nėra viešai skelbiami, todėl numanoma, kad jie nėra atliekami.

IŠVADOS

1) Mokslinės literatūros ir norminių aktų analizė atskleidė, jog vaikai gali būti įtraukiami į rizikos grupę dėl įvairių priežasčių. Tačiau galima būtų išskirti trys esmines priežasčių grupes: dėl aplinkos poveikio, dėl gyvenimo būdo ir dėl asmeninių savybių. Rizikos grupėms priskiriami vaikai, augantys socialinės rizikos, socialiai pažeidžiamose šeimose, be tėvų globos likę vaikai, socialinės rizikos vaikai, taip pat vaikai, kurie atliko bausmę auklėjimo ir drausmės institucijose, vaikai, kuriems bausmės vykdymas atidėtas arba yra padarę teisės pažeidimų. Rizikos grupės vaikai pasižymi delinkventiniu elgesiu, pasireiškiančiu nusikalstama ar visuomeninėms normoms nepriimtina forma.

2) Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vaikas gali būti įtrauktas į rizikos grupę bet kuriame amžiuje, net nuo pat gimimo, vien dėl to kad gimė šeimoje, kuri jau buvo įtraukta į rizikos grupę (kaip socialinės rizikos šeima) arba įtrauktas vėlesniame laikotarpyje. Dažniausiai rizikos vaikų šeimos yra asocialios ir stokojančios socialinių įgūdžių, o vaikai yra to atspindys. Tėvai linkę smurtauti, vartoti alkoholinį ir narkotines medžiagas, stokoja įgūdžių, finansines lėšas skirtas vaikų išlaikymui naudoja ne pagal paskirtį. Tokio tėvų elgesio pasekmė yra teisių apribojimas. Vaikai apgyvendinami globos namuose ar globėjų šeimose. Rizikos grupės vaikai yra tokios padėties, kurios priežastis yra suaugusieji, nesugebėję tinkamai padėti vaikui augti, vystytis ir socializuotis, įkaitai.

3) Remiantis atlikta teisės aktų registro, teisės portalo ,,Infolex“, Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos, Lietuvos policijos teikiamų duomenų analize per 2017-2018 metus, galime teigti, kad prevencinis darbas ir priemonės dažniausiai orientuotos bendrai į socialinės rizikos šeimas, neišskiriant rizikos grupės vaikų. Pavyko rasti labai nedaug prevencinių iniciatyvų ar programų, kuriose buvo numatomos priemonės skirtos išimtinai rizikos grupės vaikams.

4) Analizuojant prevencinį darbą su rizikos grupės vaikais Lietuvoje, nustatyta, kad dėmesys rizikos grupės vaikams ir jiems nukreiptai prevencijai silpsta. Prevencinis darbas nėra orientuotas į rizikos grupės vaikus, jų individualius interesus, poreikius, priemonės kuriamos ir įgyvendinamos nesiremiant mokslininkų atliktais tyrimų rezultatais bei metodiniais nurodymais, o jas įgyvendinus nėra atliekamos veiksmingumo bei efektyvumo analizės, padėsiančios prevencinio darbo tobulinimui.

PASIŪLYMAI

Specialistai, dirbantys su rizikos grupės šeimomis ir vaikais, turi būti tinkamai apmokyti. Todėl siekiant nustatyti subjektų (socialinių darbuotojų, psichologų, policijos pareigūnų ir kt.) profesionalumo lygį, atlikti kompetencijų tyrimą kiekvienos srities specialistui nacionaliniu lygmeniu, tokiu būdu atskleidžiant šios srities spragas ir problemas. Remiantis tyrimo rezultatais parengti privalomas subjektų mokymų ir nuolatinės kvalifikacijos kėlimo programas.

Siekiant laiku numatyti prevencinio darbo kryptį remiantis jo būtinumo priežastimis ir sąlygomis svarbu, analizuoti ir kaupti duomenis apie pokyčius bei tendencijas. Todėl tikslinga atkurti ar įkurti policijos pareigūno pareigybę nukreiptą darbui su nepilnamečiais vaikais, siekiant kaupti ir analizuoti rizikos grupės vaikų duomenis, sustiprinti jų elgesio kontrolę. Kiekvienas pareigūnas pagal savo veiklos teritoriją galės tiksliau numatyti ir nustatyti nusikalstamą veiką ar riziką nusikalstamos veikos įvykdymui, taip pat vykdyti veiksmingesnes kontrolę savo veiklos teritorijoje.

Siekiant prevencinį darbą, finansuojamą iš valstybės biudžeto, vykdyti efektyviai, teisės aktuose numatyti privalomas o ne rekomenduojamas normas, numatančias kiekvieno prevencijos rengėjo ir įgyvendinimo subjekto atsakomybę, nurodant būtinumą vadovautis metodiniais nurodymais, atliktų tyrimų rezultatais, o ne vadovautis intuityvumo principu. Taip pat sustiprinti prevencinio darbo kontrolę – teisės aktų normose nurodant prevencinio darbo vykdytojui, įgyvendinus prevencines priemones atlikti veiksmingumo ir efektyvumo vertinimą, kuris padės tolimesniuose etapuose tobulinti prevencinį darbą.

LITERATŪROS SARAŠAS:

I. Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai:

1. Kalvarijos savivaldybės tarybos sprendimas dėl prevencinio darbo su šeimomis, auginančiomis vaikus Kalvarijos savivaldybėje tvarkos aprašo patvirtinimo. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/151e30f0e7d411e38557d238694e3fc9;
2. Kelmės rajono savivaldybės tarybos sprendimas dėl socialinio darbo su rizikos ir stebimomis šeimomis Kelmės rajono savivaldybėje tvarkos aprašo patvirtinimo. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/47c76cc0d94911e583a295d9366c7ab3;
3. Kėdainių rajono savivaldybės tarybos sprendimas dėl Kėdainio rajono savivaldybės socialinio darbo su rizikos šeimomis tvarkos aprašo patvirtinimo. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/dc877f80d60b11e583a295d9366c7ab3;
4. Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas dėl Lietuvos policijos generalinio2009 m. birželio 2 d. įsakymo nr. 5-V-384 ,,Dėl viešosios policijos prevencijos padalinio specialisto tarnybinės veiklos aprašo patvirtinimo‘‘ pakeitimo. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/22650530e34211e4a4809231b4b55019;
5. Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas dėl viešosios policijos prevencijos padalinio specialisto (nepilnamečių reikalų policijos pareigūno) tarnybinės veiklos aprašo patvirtinimo. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.39B2637EE67D;
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. TAR. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555;
7. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso patvirtinimo įstatymas. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A0A0CCC6B997/xtlqLNQQiX;
8. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/XvhmAJbcMo;
9. Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas dėl Kauno miesto vyriausiojo policijos komisariato nepilnamečių socialinės pagalbos ir prevencijos centro likvidavimo plano patvirtinimo ir komisijos likvidavimo planui įgyvendinti sudarymo. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.90DC131DB5EF/HWLkJlMIfZ;
10. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.CA89372D00AA;

11. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymas dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FBF4632540F9;
12. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FBF4632540F9;
13. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro, Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministro įsakymas dėl bendro darbo su šeimomis tvarkos aprašo patvirtinimo. TAR. https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/3ad912404d9111e6b72ff16034f7f796;
14. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.91609F53E29E;
15. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos įstatymas. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C8205E261830;
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo metodikos patvirtinimo. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.814F485EB18B/TAIS_474315;
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Viešojo saugumo plėtros 2015-2025 metų programos įgyvendinimo tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/401816c0054d11e6a238c18f7a3f1736;
18. Panevėžio rajono savivaldybės tarybos sprendimas dėl socialinio darbo su rizikos ir stebimomis šeimomis ir vaikais Panevėžio rajono savivaldybėje tvarkos parašo patvirtinimo. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/a0a6574094dc11e5a6f4e928c954d72b;
19. Širvintų rajono savivaldybės tarybos sprendimas dėl prevencinio darbo su šeimomis, auginančiomis vaikus Širvintų rajono savivaldybėje tvarkos aprašo patvirtinimo. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/5ed37590a7d411e5be7fbe3f919a1ebe;
20. Vilkaviškio rajono savivaldybės tarybos sprendimas dėl Vilkaviškio rajono savivaldybės socialinio darbo organizavimo socialinės rizikos šeimoms tvarkos aprašo patvirtinimo. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e2157c10f3b011e4927fda1d051299fb;

21. Vilniaus miesto savivaldybės tarybos vaiko gerovės plėtros 2013-2020 metų strategija. Vilniaus miesto savivaldybės teisės aktų duomenų bazė. https://www.vilnius.lt/vaktai2011/Defaultlite.aspx?Id=3&DocId=30224601.

II. Specialioji literatūra ir kitos publikacijos:

1. Alan E. Kazdin, Helena Chmura Kraemer, Ronald C. Kessler, David. J. Kupfer, David R. Offord,. *Contributions of Risk Factor Research to Developmental Psychopathology. Clinical Psychology Review*, New Haven: Yale University Departamento of psichology, 1997;
2. Alfredas Kiškis, Aušra Kuodytė *Nusikalstamumo prevencijos programų rengimo Lietuvoje tyrimas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012;
3. Alfredas Kiškis, Svetlana Justickaja, Rokas Uscila, Viktoras Justickis *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014;
4. Antanas Dapšys, Samuelis Kuklianskis *Kriminologiniai kovos su nepilnamečių nusikalstamumu aspektai.* Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1980.
5. Daiva Zimbelienė *Netikėtas išpuolis Pašilės mokyklos stadione.*“ Lietuvos rytas, lapkričio 5, 2002, Nr. 229, https://www.delfi.lt/news/daily/crime/treneris-susitaike-su-ji-primususiais-moksleiviais.d?id=1541048;
6. Danguolė Beresnevičienė *Jauno suaugusiojo psichologija*. Metodinis leidinys aukštosioms mokykloms. - Vilnius: Presvika, 2003;
7. David P. Farrington *Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending Criminology*. New York: Routlenge, 2005;
8. Egidijus Kėvelaitis, Michael Illert, Hans Hultborn *Žmogaus fiziologija*. Kaunas: Kauno medicinos universitetas, 2002;
9. Evaldas Karmaza, Neringa Grigutytė, Elena Gauda Karmazė *Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2007;
10. Genovaitė Babachinaitė Jūratė Galinaitytė, Gitana Jurgelaitienė, Alfredas Kiškis, Aistė Kuolaitė, Brigita Palavinskienė, Arūnas Paukštė, Artūras Petkus, Aida Raudonienė, Tomas Rudzkis, Rokas Uscila *Kriminologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011;

11. Giedrė Kvieskienė *Socializacijos pedagogika*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2000;
12. Gintautas Valickas *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos.* Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1997;
13. Glueck S,Glueck E. *Unraveling Juvenile Delinquency*. New York:Oxford University Press. 1950;
14. Ilona Skridlaitė, Aušra Kavaliauskienė, Aldona Račkelienė, Ovidijus Grincevičius, Virginija Kondratavičienė, Renata Krygerienė, Dainė Krasuckienė, Ilona Kupčikienė, Daiva Matulevičiūtė, Dalia Verbylė, *Socialinio darbo profesijos terminų žodynas.* Kaunas: Kauno kolegija, 2013;
15. Yude M. Henteleff *The Learning Disabled Child-at-Risk: Why youth Service Systems Have so Badly Failed*. Paper presented at „Working Together for Children“ Protection and prevention conference in Canada, 1999;
16. J. Robert Lilly, Francis T. Cullen, Richard A. Ball *Criminological Theory: Context and Consequences.* 4th edition. Unated States: Library of Congress Cataloging in Publication Data, 2007;
17. Jurijus Bluvštenas *Kriminologija*. Vilnius: Pradai. 1994;
18. Kristina Kanišauskaitė-Šaltmerė *R. Žukauskienė – mokslininkė, gebanti prabilti universalia kalba*. Veidas, sausio 21 d., 2014, https://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/naujienos/2014/Sausis/zukauskiene_veidas_2014.pdf;
19. Laura Ustinavičiūtė, Alfredas Laurinavičius, Rita Žukauskienė, Rita Bandzevičienė *Kriminogeninių rizikos veiksnių palyginimas skirtingose Lietuvos pažeidėjų grupėse.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010;
20 Laura Ustinavičiūtė, Alfredas Laurinavičius, Rita Žukauskienė *Lietuvos nuteistųjų pakartotinio nusikalstamumo rizikos veiksniai: OASys metodikos diskriminantinio validumo analizė* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009), https://www.mruni.eu/upload/iblock/b40/19ustinaviciute,%20zukauskiene,%20laurinavicius.pdf;
21 Lawrence W. Sherman, Denise C. Gottfredson, Doris L. MacKenzie, John Eck, Peter Reuter, and Shawn D. Bushway *Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising*.

U.S. Department of Justice Office of Justice Programs/National Institute of Justice, 1998: https://www.ncjrs.gov/works/;

22 Lawrence W. Sherman, David P. Farington ,Brandon C. Welsh, Doris Layton MacKenzie *Evidence-Based Crime Prevention*. London and New York: Routledge. 2006; https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=p-aCAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Evidence-Based+Crime+Prevention.+Ed.+L.+W.+Sherman+%5Bet.al%5D.+London+and+New+York:+Routledge,&ots=5QnqQJuBIa&sig=Y_2hGbjS6dDDB4IFSBh-dGbvpUI&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false;

23 Lietuvių kalbos žodynas: http://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Prevencija;

24 Marytė Gustaitienė *Smurto prieš moteris priežastys ir prevencija.* Sociologija. Vilnius: Mintis ir veiksmas, 2005: http://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmas/article/view/5988/4896;

25 Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos 2018-01-19 pažyma Nr. 5-IL-545 dėl policijos veiklos: https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/administracine-informacija/ataskaitos/Policijos%20veikla%202017%20metais.pdf;

26 Renata Giedrytė, Judita Venckevičienė, Ieva Labanauskaitė *Raidos ir gyvenimo eigos kriminologiniai tyrimai užsienyje ir perspektyvos Lietuvoje.*“ Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014;

27 Richard E. Tremblay, and Wendy M. Craig *Developmental Crime Prevention*. Chicago: University of Chicago Press, 1995: https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/449231;

28 Ričardas Burda, Samuelis Kuklianskis *Apklausa ikiteisminio tyrimo metu (taktikos teorija ir praktika.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007;

29 Rita Žukauskienė *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006;

30 Rita Žukauskienė, Sigita Ignatovičienė *Rizikos grupės vaikai*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos leidybos centras, 1999;

31 Robert Martinson *What Works? – Questions and Answers About Prison Reform.* Public Interest, 1974:

http://www.pbpp.pa.gov/research_statistics/Documents/Martinson-What%20Works%201974.pdf;

32 Svetlana Justickaja *Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityvios prie įrodymais grindžiamos.* Vilnius: Teisės institutas, 2011: http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2011-1-justickaja.pdf;

33 Vidaus reikalų ministerijos tinklapyje paskelbtas projektas „Beccaria“. http://vrm.lrv.lt//uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/BECCARIA.pdf;

34 Viktoras Justickis *Kriminologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004;

35 Viktoras Justickas, Svetlana Gečienė, Algimantas Čepas *Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programų ir priemonių veiksmingumo vertinimo metodika.* Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2005: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Metodikos/Vertinimometodika2005.pdf;

36 Vytautas Šlapkauskas *Mokykla ir nusikaltimo prevencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 1996.

III. Interneto šaltiniai:

1. Europos ekonominės erdvės ir programų tinklapis. Žiūrėta 2018 m. balandžio 6 d. http://www.eeagrants.lt/programos/aprasymas/programos-aprasymas/program/8;
2. Europos migracijos tinklas. Žiūrėta 2018 m. sausio 29 d. ;http://123.emn.lt/;
3. Goda Ambrazas „Tėvai negalės vaikų net pabarti“, Žiūrėta 2018 m. kovo 23 d. http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=16126193;
4. Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos tinklapyje nurodyta informacija apie atliktus tyrimus. Žiūrėta 2018 m. balandžio 3 d. https://www.ird.lt/lt/teisine-informacija/tyrimai-ir-analizes;
5. Interaktyvus vaikų dienos centrų paplitimo žemėlapis. Žiūrėta 2018 m. kovo 17 d. http://kestas.maps.arcgis.com/apps/PublicInformation/index.html?appid=ae52913625184f879cf943b0a8657856;

6. Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinėje sistemos tinklapis. Žiūrėta 2018 m. balandžio 15 d. https://nemis.emokykla.lt/mnimnis/main.htm?execution=e6s1;
7. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Žiūrėta 2018 m. vasario 15 d. http://nplc.lt/veikla/;
8. Lietuvos statistikos departamento duomenimis. Žiūrėta 2018 m. balandžio15 d.; https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R057#/,
9. Lietuvos statistikos departamento duomenis. Žiūrėta 2018 m. kovo 20 d. https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-vaikai;
10. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Žiūrėta 2018 m balandžio 1 d. https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/programa-rizikos-grupes-vaikai-ir-jaunimas;
11. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Žiūrėta 2018 m. balandžio 1d. https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/programa-rizikos-grupes-vaikai-ir-jaunimas;
12. Policijos teisės aktų registrų sistema. Žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d. https://www.epolicija.lt/avilys/actEXTDocumentShow?docOid=08c241c8ec8a11e7bc9aa0d55b118d35;
13. Teisės portalas „Infolex.“ Žiūrėta 2018 m. sausio 3 d. http://www.infolex.lt/portal//start.asp?pzd=rizikos+grup%EBs+vaikai&act=search&kur=0;
14. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos tinklapis. Žiūrėta 2018 m. balandžio 5 d. http://www.vaikoteises.lt/naujienos/naujienos/visas-paketas-naujoviu-vaiko-teisiu-apsaugos-srityje-dar-daugiau-ju-laukia-siemet.html;
15. Vidaus reikalų ministerijos tinklapyje paskelbta informacija. Žiūrėta 2018 m. kovo 27 d. http://vrm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/viesasis-saugumas/nusikaltimu-ir-kitu-teises-pazeidimu-prevencijos-projektu-ir-bendruomeniu-iniciatyvu-gerosios-praktikos-konkursas;
16. Vidaus reikalų ministerijos tinklapyje paskelbta informacija. Žiūrėta 2018 m. kovo 16 d. http://vrm.lrv.lt/lt/teisine-informacija/tyrimai-ir-analizes;
17. Vilniaus policijos klubas vaikams ir jaunimui. Žiūrėta 2018 m. sausio 13 d. http://www.policeclub.lt/Apie-mus/.

Samoilenkaitė V.

Prevencinis darbas su rizikos grupės vaikais: priemonės ir jų efektyvumas magistro baigiamasis darbas. Vadovas dr. S. Justickaja. Kaunas: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo saugumo fakultetas, 2018.- 62 p., 8 lentelės.

Magistro baigiamajame darbe ,,Prevencinis darbas su rizikos grupės vaikais: priemonės ir jų efektyvumas“ siekiama išanalizuoti vykdomą prevencinį darbą su rizikos grupės vaikais Lietuvoje, atskleisti svarbiausias prevencijos programų rengimo problemas bei pasiūlyti jų sprendimo būdus. Tuo tikslu buvo atskleista rizikos grupės vaikų samprata bei rizikos grupės vaikų elgesį įtakojantys veiksniai, statistiniai duomenys, pateikiamos pagrindines prevencinio darbo efektyvumo vertinimo charakteristikos. Darbe siekiama ne tik konstatuoti rizikos grupės vaikų padėtį, bet ir įvertinti teisės aktus, vykdomas programas bei ištirti jų veiksmingumo vertinimo rezultatus. Prieinama išvados, kad dėmesys rizikos grupės vaikams ir jiems nukreiptai prevencijai silpsta. Prevencinis darbas mažai orientuotas į rizikos grupės vaikus, jų individualius interesus, poreikius, priemonės kuriamos ir įgyvendinamos nesiremiant mokslininkų atliktais tyrimų rezultatais bei metodiniais nurodymais, o jas įgyvendinus nėra atliekamos veiksmingumo bei efektyvumo analizės, padėsiančios prevencinio darbo tobulinimui.

Raktiniai žodžiai: rizikos grupės vaikai, prevencija, efektyvumas.

Samoilenkaitė V.

Preventive Work with Children at Risk: Measures and their Effectiveness. Final master paper. Head of Theme Project dr. S. Justickaja. Kaunas: Mykolas Romeris University, Public Security Faculty, 2018.- 62 p., 8 tables.

The final master paper „Preventive work with children at risk: measures and their effectiveness" tries to analyze the preventive work with children of the risk's groups in Lithuania and to show the most important problems of the preventive programs and to suggest the possible solution ways. For this reason, the concept of children of the risk's groups was revealed, as well as the factors that influence the behavior of these children, the statistical data and the main characteristics of the preventive work effectiveness evaluation. The paper tries to state the position of the children of risk's groups and to evaluate legal acts and programs and to analyze the effectiveness of the evaluation system. The conclusion is that the main attention for the children of risk's groups is getting weaker. The preventive work is not very oriented to the children of risk's groups and their individual interests, needs. Means are being created without paying attention to the scientific investigations' results and methodical instructions. After it's realization, there is no effective analyses which would be helpful for the preventive work improvement.

Key words: children at risk, prevention, effectiveness.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Magistro baigiamajame darbe ,,Prevencinis darbas su rizikos grupės vaikais: priemonės ir jų efektyvumas“ siekiama išanalizuoti vykdomą prevencinį darbą su rizikos grupės vaikais Lietuvoje, atskleisti svarbiausias prevencijos programų rengimo problemas bei pasiūlyti jų sprendimo būdus.

Tikslui įgyvendinti buvo pasitelkti tokie tiriamojo darbo uždaviniai: 1) atskleisti rizikos grupės vaikų sampratą bei rizikos grupės vaikų elgesį įtakojančius veiksnius; 2) išanalizuoti vaikų, įtrauktų į rizikos grupes, statistinius duomenis; 3) išanalizuoti prevencinio darbo veiksmingumo vertinimo principus; 4) išanalizuoti Lietuvoje įgyvendinamas prevencines programas skirtas rizikos grupės vaikams ir nustatyti problemines sritis bei pateikti jų sprendimo pasiūlymus.

Baigiamajame darbe taikyti šie informacijos tyrimo ir rinkimo metodai – mokslinės literatūros analizė, dokumentų, teisės aktų analizė, antrinių duomenų šaltinių analizė, duomenų sintezės ir analizės, grafinio vaizdavimo metodai, apibendrinimo metodai.

Darbą sudaro įvadas, 2 skyriai, 5 poskyriai, 2 skyreliai, pateikiamos išvados ir pasiūlymai.

Mokslinės literatūros ir norminių aktų analizė atskleidė, jog vaikai įtraukiami į rizikos grupę dėl įvairių priežasčių. Tai augantys socialinės rizikos, socialiai pažeidžiamose šeimose, be tėvų globos likę vaikai, socialinės rizikos vaikai, taip pat vaikai, kurie atliko bausmę auklėjimo ir drausmės institucijose arba kuriems bausmės vykdymas atidėtas arba yra padarę teisės pažeidimų, pasižymi delinkventiniu elgesiu, pasireiškiančiu nusikalstamu ar visuomeninėms normoms nepriimtina forma. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vaikas gali būti įtrauktas į rizikos grupę nuo pat gimimo, vien dėl to kad gimė šeimoje, kuri jau buvo įtraukta į rizikos grupę (kaip socialinės rizikos šeima) arba įtrauktas vėlesniame laikotarpyje. Dažniausiai rizikos vaikų šeimos yra asocialios ir stokojančios socialinių įgūdžių, o vaikai yra to atspindys. Tėvai linkę smurtauti, vartoti alkoholinį ir narkotines medžiagas, stokoja įgūdžių, finansines lėšas skirtas vaikų išlaikymui naudoja ne pagal paskirti. Tokio tėvų elgesio pasekmė yra teisių apribojimas. Vaikai apgyvendinami globos namuose ar globėjų šeimose. Rizikos grupės vaikai yra šios padėties įkaitai ko priežastis yra suaugusieji, nesugebėję tinkamai padėti vaikui augti, vystytis ir socializuotis.

Analizuojant prevencinį darbą su rizikos grupės vaikais Lietuvoje, nustatyta, kad dėmesys rizikos grupės vaikams ir prevencijai silpsta. Prevencinis darbas nėra orientuotas į rizikos grupės vaikus, jų individualius interesus, poreikius, priemonės kuriamos ir įgyvendinamos nesiremiant mokslininkų atliktais tyrimų rezultatais bei metodiniais nurodymais, o jas įgyvendinus nėra atliekamos veiksmingumo bei efektyvumo analizės, padėsiančios prevencinio darbo tobulinimui.

SUMMARY

This final paper “Preventive work with children at risk: measures and their effectiveness” tries to analyze the work with children of the risk’s groups in Lithuania and to reveal the most important problems of the preventive programs preparation and to suggest the ways of solving them.

The following tasks were chosen to realize the aim: 1) to reveal the conception of children of risk’s groups and the factors that influence them; 2) to analyze these children’s statistic data; 3) to analyze the preventive work’s effectiveness in evaluation; 4) to analyze preventive programs with children at risk in Lithuania and to appoint the problematic spheres and to give the ways of solving the problems.

These information analysis and collecting methods were used in this final work- the analysis of scientific literature, documents, legal acts’ analysis, the secondary data analysis, synthesis and analysis, graphical representation methods, generalization methods.

The work is made of introduction, 2 chapters and 5 subdivisions, 2 sections, conclusion and suggestions.

The scientific literatures and standard act analysis showed that children can be involved into the risks groups for many reasons. These kinds of children are from families of social risks or socially affected children that are left without parents or foster-parents, children that were kept in imprisonment institutions or children that are used in committing crimes or still waiting for their punishments to be implemented. One of the most important things is that a child can be included into a risk group at any age, even if the child is a newborn and that is because the child’s family already belongs to a risk group. Usually, these kinds of families are asocial and with a lack of or without social skills and their children is a reflection of that. These parents tend to violence, alcohol and drugs, all their finances are used not in the way it is necessary. The outcome of all this is that parents lose the rights to their children they are taken from these families.

While analyzing the preventive work in Lithuania, it has showed that the attention to the children weakens. The preventive work is not oriented towards children of the risk’s groups and the means are created not according to the scientific analysis that is why the preventive work is not improved.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2018-04-20

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas) Viešojo saugumo fakulteto Teisės ir policijos veiklos studentė Viktorija Samoilenkaitė patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas „Prevencinis darbas su rizikos grupės vaikais: priemonės ir jų efektyvumas“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ _____

(parašas) *(vardas, pavardė)*